

B.I.R.

4518

GA
MEDICALE

EXTRAS

Nr. 2. — Februarie 1929

O PAGINĂ
DIN
ISTORIA MEDICINEI ÎN MUNTENIA
(1784—1828)

de
IOAN C. FILITTI

TIP. „CULTURA“
BUCUREȘTI
1929

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

1872

REVISTA
ȘTIINȚELOR MEDICALE

EXTRAS

Nr. 2. — Februarie 1929

O PAGINĂ
DIN
ISTORIA MEDICINEI ÎN MUNTENIA
(1784—1828)

de

IOAN C. FILITTI

TIP. „CULTURA“
BUCUREȘTI

1929

O PAGINA
DIN
ISTORIA MEDICINEI ÎN MUNTENIA
(1784—1828)
de
IOAN C. FILITTI

În anul 1830 ieșia de sub teacurile tipografiei lui Ion-Heliade Rădulescu lucrarea în limba grecească a doctorului Constantin Caracaș, răposat cu doi ani mai înainte, intitulată „Topografia Țării Românești și cercetări antropologice privitoare la sănătatea și bolile locuitorilor acestei țări”. Văduva nadvorno sovetnicului (consilierului de curte rusesc) Constantin Caracaș, Irina născută Filiti, vânzând la 11 Octomvrie 1830 lui Ion Heliade Rădulescu tipografia dela Cișmeaua Mavrogheni a soțului ei, pusese condiția că „Topografia” va fi lipărită în grecește în 500 exemplare¹⁾.

„Topografia”, fiind scrisă în grecește, n'a fost folosită, pe câte știu, decât de regretatul Ionescu Gion pentru studiul său asupra autorului²⁾. D-l Iorga a preluat-o după cuviință spunând că „nu cuprinde nimic superfluu, lămuririle sunt de o claritate desăvârșită. Sunt știri care luminează natura ca și starea sanitară a princi-

---

1) Alte 500 exemplare, în traducere germană, aveau să se lipărească la Buda, prin îngrijirea lui Heliade. Această clauză a contractului, intrat de curînd în proprietatea Arhivelor Statului din București, și publicat de *Emil Virtosu, I. Heliade Rădulescu*, p. 15—16, nu pare să fi fost executată.

2) *Ionescu Gion, Dr. Constantinache Caracaș*, în *Revista Nouă*, III (1890) p. 281.

patului muntean în cele dintâi decenii ale secolului al XIX-lea și luminează și altceva: toată viața masselor mari ale populației noastre în aceste vremuri”. D-l Iorga adaugă că „fără îndoială este o lucrare care merită să fie tradusă dela început până la sfârșit, căci autorul era un spirit extraordinar de remarcabil”³⁾.

Traducerea dorită de d-l Iorga există, în manuscris, făcută de G. Sion care a tradus și Istoria Daciei a lui Dionisie Fotino. Prin mijlocirea mea a intrat de curând în proprietatea Academiei Române, unde se păstrează printre manuscrise sub cota 4794. Ar merita desigur să fie tipărită.

Constantinache Caracaș a scris „Topografia” puțin după revoluția dela 1821, în primii ani ai Domniei lui Grigore Ghica (1822—8).

El ne spune⁴⁾ că „cu vreo 40 de ani în urmă”, la 1784, „medicii aici erau foarte rari și cei care profesau medicina în orașe ca București și Craiova, erau simpli chirurghi, droghiști și ignoranți, numindu-se abuziv doctori, dar și din medicii cari veneau sub Domnii de pe vremuri, puțini erau învățați. Dacă vreunul din întâmplare se arată învățat, din lipsa de lumină a locuitorilor nu era deosebit de cei falși și cei mai mulți își încredințau viața orbește mai mult celor falși decât celor învățați. Această lipsă de medici încercați a durat până la anul 1784, când a fost invitat și rânduit doctor al orașului București răposatul tatăl meu Dimitrie Caracaș, care prin erudiția sa dobândind frumoase succese, ajunse la mare considerație și onoare în ochii notabililor învățați. După aceasta, începând mai mulți greci să învețe *sacra artă a medicinei*, în universitățile faimoase ale Germaniei, a crescut și aici numărul medicilor învățați cari, prin misiunea lor filantropică făcându-și nume, au căpătat considerație binemeritată pentru ostenele lor. Pe vremea aceea au început și bieții bolnavi fără mijloace să alerge și să frecventeze spitalele din București, care mai înainte erau

3) N. Iorga, Medici și medicină în trecutul românesc. București 1919 p. 39—40.

4) Acad. Rom. Ms. 4794 fila 134.

părăsite fără nici o economie și ordine, cărmuite de îngrijitori ignoranți și de medici sau chirurgi neînvățați... Pe atunci, doi din medicii notabili, Silivestru Filiti și Constantin Darvari, au întrebuințat cu succes și vaccinarea în clasa superioară a locuitorilor, dar această reușită nu s'a popularizat și prin sate, atât din cauza diferenței cărmuirii, cât și din pricina nestabilității țării și a prejudecăților poporului. Către anul 1800⁵⁾ când m'am întors în orașul acesta al Bucureștilor, după ce am învățat medicina în universitatea din Viena, am întreprins vaccinarea fără opunere din partea locuitorilor, încât la 1802 această vaccinare era generală în tot orașul și în alte târguri".

Am reprodus acest lung pasagiu pentru că nu știu să fi fost relevat, deși fixează un moment hotărîtor în istoria medicinei în Muntenia.

Spusele lui C. Caracaș se adevăresc de altfel și prin ce putem afla din puținele alte izvoare de care dispunem.

I.

C. Caracaș zice că *până la 1784* numai incidental se întâmpla să practice în București vreun adevărat medic. Incolo nu erau în țară decât falși doctori, chirurgi, droghiști și șarlatani.

Intr'adevăr, până în a doua jumătate a sec. al XVII-lea, medicii ce se întâlnesc sporadic în Principatele române, se află numai în trecere pe la noi, chemați din afară de Domni sau de alte persoane de seamă, în cazuri de boale grave pe care mijloacele străvechi nu reușiseră să le lecuiască⁶⁾.

5) Exact 1801.

6) Vezi N. Iorga, op. cit. p. 30. — Doctor V. Gomoiu, Din istoria medicinei. Buc. 1923 p. 42 și urm. — Ionescu Gion, Doftoricescul meșteșug în trecutul țărilor române. — Buc. 1892. — Putem adăoga pe doctorul grec Iane dela Târgoviște, 1626 (Arh. Ist. I. 16) și pe Dumitrașco doctorul lui Matei Basarab (Acad. Rom. Creșt. Colec. 1912 p. 96). Bolnavii se îngrijeau prin bolnițele mănăstirilor. Astfel, la 1524, Vladislav Voevod face o danie mănăstirii Argeș, pentru a ajuta la întreținerea bolnavilor de acolo. (Aricescu, Indice, I. 54).

Doctorsi stabili, așezați la noi în țară, nu găsim decât despre sfârșitul sec. al XVII-lea, odată cu intronarea învățământului superior în limba greacă. Lucrul se explică⁷⁾. Medicina era o știință foarte prețuită la Greci, pentru că era în cinste la Turci și că prin ea, deci, nefericitele „raiele”, adică creștinii subjugăți, puteau să mai câștige ceva considerație în ochii stăpânitorului. Era în cinste medicina la creștinii dornici de oarecare cultură din împărăția turcească, pentru că nu aveau de ales alte căi de activitate decât dăscălia, preoția și medicina.

Pana iotache Mamonà, zis Nicusis pentru că era originar dela Nicosia din Cipru, învățând medicina în Italia și practicând-o apoi la Constantinopol, dobîndi aci atîta prestigiu încât ajunse la 1670, cel dintâi dintre Greci, prim dragoman, adică prim interpret și prim secretar al Sublimei Porți.

După el, alt Grec, Alexandru Mavrocordat, născut la Țarigrad, învăță și el medicina la Padova și Bologna și o practică în capitala imperiului, fiind totodată și profesor de litere și filosofie la școala patriarhiei. Pentru că Turcii se mirau văzându-l că studia bolile prin examinarea pulsului, el scrise, în latinește⁸⁾, grecește și turcește, un tratat despre circulația sîngelui. Se știe că și el a ajuns mare dragoman.

Dar nu numai Grecii din Țarigrad se îndeletniceau cu medicina. Aceasta era una din profesiunile pe care legiurile venețiene le îngăduiau Grecilor innobilați din insulele ionice supuse ei. Un Nicolae Vulgari, nobil din Corfu, era la 1669 doctor în filosofie și medicină dela Veneția⁹⁾. Ni s'a păstrat o serie întregă de diplome de doctori în medicină dela Padova, începînd cu aceea dela 1677 a lui Marco Maruli Vugari¹⁰⁾.

7) Cf. *Iorga* op. cit. p. 32.

8) *De instrumento respirationis et circulatione sanguinis*. 1664.

9) *Legrand — Pernot*, *Bibliographie ionienne*, I, 59.

10) *I. și A. Sakellion*, *Katalogos ethnikiis vivliothikis* (în grec.) p. 280. Medicina și preoția au fost carierele preferate ale nobilimii din insulele ionice. (E Rizo Rangabe, *Livre d'or de la noblesse ionienne*. Passim).

La Constantinopol, dela Panaiotache Nicusis încoace, medicina a rămas calea pe care creștinii puteau ajunge la înalte demnități politice pe lângă Poarta otomană. Astfel doctorul Mihail Mano, originar din Castoria, devenind la începutul sec. al XVIII-lea medic al sultanului, dobândește o covârșitoare influență care asigură celor trei fii ai săi, din cari doi și-au luat și ei doctoratul în medicină la Padova în 1741, strălucite cariere politice. În familia Caragea, în prima jumătate a sec. al XVIII-lea, întâlnim trei medici și doi dintre ei devin mari dragomani ai împărăției. Doctorul grec Stavrakî, care era înscris la 1746 la universitatea din Leyda, a fost tatăl lui Iordache Stavrake, cunoscut prin influența pe care a avut-o la Poartă, ca agent al unor Domni fanarioți, până la moartea lui năprasnică la 1765. Doctor în medicină de la Padova era dela 1738 Athanasie Ipsilanti, care a devenit medic al marelui Vizir și apoi boer mare în Muntenia la 1764, lăsând și o prețioasă cronică a vremurilor sale. Doctor a fost tatăl lui Constantin Vodă Hangerli și așa putea lungi lista.

Când deci medicina putea duce la atâta influență și la asemenea situații, era firesc ca însușirea de medic să fi fost onorată în lumea grecească. Astfel, doctorii erau calificați în grecește cu titlul de „arhon”, ca și toți aceia care ocupau vre-o dregătorie sau dobândeau vreo boerie, în loc de a fi salutați numai cu simplul titlu de „kir” adică de „domn”¹¹⁾. Se mai zicea în grecește doctorului și mai pompos „exohotatos”, adică excelență¹²⁾. În sfârșit erau

11) Astfel la 1695, negustorul Nicolae Papa numește „arhon” pe doctorul *Iacov Pylarino*, pe când negustorului Mano Apostoli îi zice „kir”. (*Iorga*, Câteva știri despre comerțul nostru. Buc. 1915 p. 6). La 1728 *Nicolae Vodă Mavrocordat*, numește pe doctorul *Dimitrie Nottara* „loghiotatos mas arhon iatros, chir...”, adică „prea învățatul nostru boer doctor, domnul...” (*Hurmuzaki*, XIV, 1001) Doctorii sunt constant calificați cu titlul de arhon în efemeridele lui *C. Caragea*, pe anii 1777 și următori.

12) La 1766 „Logica” lui *Evghenie Vulgari* este tipărită cu cheltuiala „exohotat-ului” doctor *Toma Mandacasi* din Castoria. La 1777, o carte *este dedicată „exohotato arhonti iatrò Nic. Sculida (Legrand-Pernot, Bibliographie ionienne, I. 139).

cinstiți și ei, la ocazii, cu blănuri de onoare ca și boerii-dregători¹³).

II.

In Muntenia, seria doctorilor stabiliți în țară începe cu Gheorghe Sarachino, zis Criteanu, originar din Creta, adevărit la 1685 împreună cu fiul său Constantin, care încă de atunci avea boeria de paharnic și, spre deosebire de tatăl său, iscălea românește¹⁴), ceea ce arată că doctorul era așezat la noi mai demult și probabil se și căsătorise aici.

Urmează, în lunga domnie a lui Const. Brâncoveanu, un număr de vre-o 6 medici așezați în București¹⁵).

Ion Molivos Comnen, ultimul din neamul împărătesc al Comnenilor, cred că este doctorul Ioan despre care se scria la 1686 că a dobândit diploma la Padova¹⁶). El este probabil „doftorul Ianache” pomenit la 1697. A fost și profesor de științe la școala grecească din București dela 1689 la 1700 și și-a sfârșit cariera ca mitropolit al Dristrei, adică al Silistrei, sub numele de Iero-tei, murind la anul 1719.

La 1692 întâlnim ca arhi-iatros sau „doftor mare” adică proto medic, pe Pantaleon sau Pandeles Caliarhi, originar din Hios unde familia lui mai număraseră medici și unde și la 1714 trăia medicul Ioan Caliarhi. Pantaleon pare să fi murit la 1717¹⁷).

13) Spre pildă la 1703 doctorul *Iacov Pylarino* este îmbrăcat de sultan cu caftan ca și boerii din alaiul lui *Const. 'Vodă Brâncoveanu*. Cronica lui *Radu Grecianu*, ed. *St. D. Grecianu*, p. 121).

Intr'un catastih de dădii moldovenești pe la 1760, se menționează și „o blană de samur [dată] doftorului”. (*Iorga*, *St.* și *doc.* XXII. 137).

14) *Iorga*, *Studii și doc.* V. 633.

15) La 10 Sept. 1710, trăia un *Zotta* fiul doctorului *Paramari*. (*Arh. Stat. Mitrop. Buc.* pachet. 220/39 doc. 11.

16) *Hurmuzaki* XIII, trad. p. 325.

17) *C. Giurescu*, *Material pentru istoria Olteniei sub Austriaci* I. 163.

Iacov D. Pylarino, născut în Cefalonia la 1659, a învățat la Veneția și la Padova. La 1688, deci cu mult înainte de Jenner, a scris despre altoire¹⁸). Este dovedit la noi dela 1695 și constatat încă la 1706. La 1708 a devenit însă consul al Veneției la Smirna și a murit la 1719 la Padova¹⁹).

Panaiot Sinopevs, adică din Sinope, care învățase la Veneția, se întâmpină în București între 1702—1719.

Bartolomeu Ferrati, pe care-l întâlnim dela 1708 înainte, era rudă cu Const. Vodă Brâncoveanu²⁰), care mijloci pentru el un titlu de conte. Eră mort la 1747.

Insfârșit, de pe la 1709 mai avem ca medic în București pe Gheorghe Hrisogonos Hypomenà Trapezuntul, originar din Trebizonda, care²¹) învățase medicina și filosofia la Padova ca bursier al lui Const. Brâncoveanu. La 1739 a devenit director al Academiei din București, murind aici la 1745²²).

18) *Hurmuzaki*, XIV, 495—6.

19) *Revista istorică*, XIV (1928) p. 229.

20) Spița pare a fi următoarea (*Filitti*, *Arh. Gh. Gr. Cantacuzino* p. XXIX. — *Iorga*, *Medici și medicină*, p. 31):

Constantin Cantacuzino postelnicul

Stanca	fiică
= Papa Brâncoveanu	= Marco Antonio Mamuca della Torre 1667
Const. Vodă Brâncoveanu	Maria Antonia
	= 1) Contele Kalnoky
	Agnes Kalnoky
	= Bartolomeu Ferrati

O nepoată de fiu a lui *Bartolomeu*, *Elisabeta* măritată cu *Anton Horvath de Zsakod*, reclama la 1790 o moșie din Putna, a mosului și a tatălui ei. (*Hurmuzaki*, IX, 2, p. 192).

21) Era nepot lui *Sevastos Chimenili*, întâiul director al Academiei din București 1679—1702.

22) *Iorga*, *St. și doc.* IV, 78; XII p. XII. — *Sathas*, *Bibliotheca graeca*, III p. XXX. — Trebuie deosebit de *Gheorghe Teodor Trapezuntul*, director al Academiei din București 1723—1739.

Cât privește hirurgia, se știe că până la începutul sec. al XIX-lea a fost privită și în Occident ca o artă inferioară și că hirurgii erau subordonați doctorilor. Ei practicau totuși la noi și medicina internă, mai ales în lipsă de doctori propriu ziși și se intitulau și ei, în mod abuziv, doctori, când n'avea cine să-i controleze²³⁾.

În domnia de un an a lui Ștefan Cantacuzino dela 1714 la 1715, găsim la București pe doctorul Stavro Mulaimi, originar din Ianina, care la 1710 învăța încă medicina la Padova²⁴⁾ și a căruia urmă o pierdem și pe doctorul Dimitrie Gheorguli Notarà. Acesta era nepotul faimoșilor patriarhi de Ierusalim Dositei și Hrisant Notarà. A învățat la Padova, s'a căsătorit în București și a rămas aici practicând până la moarte, după 1750.

În vremea învățatului Domn Nicolae Mavrocordat care încă dela 1713, la Constantinopol fiind, își vario-lizase copiii²⁵⁾ și care a domnit în Muntenia dela 1719 la 1730, întâlnim, pe lângă medicii chemați probabil întâmplător în consultație din afară²⁶⁾, doi frați doctori așezați în București, Dimitrie și Ioan Pamperi, fiii lui Procopie din Moscopole. Dimitrie învășase în Italia pe socoteala Domnului și a fost preceptorul fiului acestuia, Constantin, mai apoi Domn și el. Ioan Pamperi este poate „doftorul Ianache dela Colțea”²⁷⁾ pomenit la 1734.

23) La 1701 se întâlnește un hirurg cu nume francez, *Lantier*, care practica lăsarea de sânge. La 1713, vine în țară hirurgul *Cristian Maler*, pe care-l regăsim la 1734 ca medic la Colțea și care a murit la 1741. (*Gomoiu*, op. cit. 67 nota 3).

24) Legrand, *Bibliothèque hellénique du XVIII-ème siècle*, 194—5. *Iorga St.* și doc. IV. — 78.

25) *Hurmuzaki*, XIV. 495—6.

26) *Ion Vodă Mavrocordat*, în ultimele zile ale domniei lui, în Martie 1719, a avut medic pe evreul *Daniil Fonseca*, medic al ambasadei franceze de la C-pol (*Hurmuzaki*, Supl. I, vol. I p. 444).

Nicolae Vodă Mavrocordat face apel la francezul *Jean Desmarets*, 1729 (*Filitti*, *Lettres et extraits concernant les rapports des Principautés roumaines avec la France*, p. 8—9); alt francez, *Bertin* la 1730.

Între anii 1736 și 1764 mai constatăm la București, pe lângă medici sporadici²⁷⁾, cari veneau și plecau cu diferiții Domni, pe doctorii despre cari nu știm unde-și făcuseră studiile: Nicolae Scordyli²⁸⁾, originar din Paros; Petrache Depasta, cunoscut și prin cronică lui și al căruia fiu ajunge mai târziu boer mare în Moldova, pe când o fiică se mărită cu un boer muntean; Spiridon Cristofi, din Corfu, zis „Spirea doftorul”, ctitorul bisericii cu acelaș nume din București, în care s'a și îngropat la 1765²⁹⁾.

Din anul 1764 întâlnim alți doi doctori în București³⁰⁾, pe Gheorghe Saul și pe Manasse Eliad sau Iliadi.

---

27) Ca istoricul *Lazăr Scriba*, care însoți pe *Const. Vodă Mavrocordat* de la Iași la București la 1736 și a murit la 1767; *Zeiler von Ozzi* și sasul *Bolto* între 1736—1746; Ianinotul *Alex. Cancellarios*, medic filosof la 1745 (*Iorga, St. și doc. XII p. XII*) care tipări la Veneția pe la 1750 diferite lucrări științifice. (La 1773 un *Gheorghe Cancellarios* din Ianina, tipărește și el la Veneția o traducere a istoriei Greciei de *Rollin*); doctorii *Stahl* și *Giuseppe Pirani* sau *Pisani* ai lui *Const. Vodă Racoviță* la 1753 (*Iorga St. și doc. V. 653—4. Filitti o. c. 351—2*). Doctorul *Fotie* sau *Fotache*, al lui *Const. Vodă Mavrocordat*, la 1761—3 (Geneal. Cantac. ed. *Iorga*. — p. 131. — *Iorga, St. și doc. XIX, 43*) își începuse cariera ca agent muntean al aceluiaș Domn în Polonia la 1756 (*I. C. Filitti, Lettres et extraits, p. 426*). Probabil tot el este doctorul *Fotache* al lui *Grigore Vodă Ghica* în Moldova la 1777 (*Hurmuzaki, XIII, trad. 73*), care se mai întâlnește acolo la 1784 și 1786 (*Iorga, St. și doc. VI, 185, 189*). Dar cred că trebuie deosebit de *Fotache*, doctor în Moldova la 1798, fiu al răposatului stolnic *Nicolae Vartolomei*. (*Acad. rom. Creșt. colec. 1911 p. 45*).

28) La 1761—3 este amintit „doctorul *Nicolache* cu frate-său”. (*Iorga, St. și doc. XIX, 43*).

29) *Iorga*, Inscricțiuni din bisericile României, vol. I, fasc. II, p. 336. — cf. *V. A. Urechia, Ist. Rom. V., 59*. Din testamentul lui dela 1759 (Arh. Stat. Mitrop. Buc. pachet 333/152 netrebnic, doc. 2) se vede că a fost căsătorit cu o *Maria*, care s'a îngropat la Stavropoleos și cu o *Calita* și că a avut fii pe *Dumitrache*, *Constantin* și *Enache*, iar gineri pe popa *Constantin* de la biserică domnească și pe *Gheorghe* logofăt de taină.

30) La 1768—9 *Grigore Vodă Ghica* are doctori pe *Pandele* și *Luchi* (Geneal. Cantac. 174). *Iancu Luchi* a fost apoi medic în Moldova la 1778.

Gheorghe Saul, arvanitohorit de origine, lăudat deopotrivă de Sulzer care-l numește „vestitul și învățatul medic”³¹⁾, ca și de Șincai care-l califică de „excellētissimus ac illustrissimus”³²⁾ a practicat medicina, dar a fost mai ales amestecat în treburile politice și diplomatice ale Principatelor române încă dela 1756³³⁾. La 1765 a alcătuit o genealogie a familiei Cantacuzino. La 1776 era la Iași, cu rang de serdar, pe lângă Grigore Vodă Ghica. La 1779 era agent al lui Const. Vodă Moruzi al Moldovei. Așezat apoi în acelaș an la Sibiu, veni să se stabilească în București la 1785. Il găsim aici la 1787 cu rang de paharnic mare, îndeplinind funcția de judecător, îngrijind totodată de un bolnav dela spitalul Pantelimon și dând lecții de „arta hirurgo-medicală” unui tânăr adus din Ardeal³⁴⁾. La 1790 era încă judecător, dar ajunsese „nepuțincios și slab”³⁵⁾.

Manasse Eliade, care învățase la Padova și Bologna, n’a fost nici el statornic în București. Încă dela 1754 era profesor la Sf. Sava și-l mai întâlnim ca dascăl în București. la 1764, 1766³⁶⁾ și la 1779³⁷⁾. Puțin după aceasta s’a căsătorit și stabilit la Sibiu de unde, după stăruințele lui Al. Ipsilanti, căruia îi făcuse un panegiric tipărit la Lipsca în 1781, se duse la Constantinopol la 1782, ca medic al acestui fost și viitor Domn³⁸⁾. În Sept. 1785 vine

31) *Iorga*, Ist. lit. rom. în sec. XVIII-lea, II, 125. — *Sulzer*, Geschichte des Transalpinischen Daciens, 1782, vol. III, p. 160 nota. *Bauer*, Mémoires sur la Valachie. Neuchatel, 1781, p. 188—9.

32) *Iorga*, St. și doc. III, p. 101.

33) *Rev. ist.* XII (1926) p. 87—9.

34) *Iorga*, Ist. lit., 1. c.

35) *Urechia*, op. c. III. 357. IV. 396. — A fost frate cu *Hristea Saul*, șetrar în Muntenia la 1776 (*Filitti*, *Arh. Gh. Gr. Cantacuzino*, p. 298). Probabil fiu al său va fi fost *Dumitrache Saul*, grămătic în Moldova la 1786, apoi mare spătar și mare vornic la 1795. (*Iorga*, St. și doc. VI. 189. VII. 137). La rândul lui, *Dumitrache* poate să fi fost tatăl lui *Vasile Saul*, stolnic în Moldova la 1817. (*Iorga*, *Inscripții*, II, 293).

36) *Iorga*, St. și doc. XII, 79.

37) *Ibid.* XII. 100. XXII. 89.

38) *Hurmuzaki*, VII. 374.

iarăși la București pentru a profesa medicina³⁹⁾. La 1797, în a doua domnie a lui Al. Ipsilanti „kir Manasse doftorul” era și epistat al școalelor⁴⁰⁾. S’a strămutat apoi iarăși la Sibiu de unde, la 1810, se plângea de fiul său⁴¹⁾. Trăia încă la 1812, la Viena⁴²⁾.

Din vremea primei domnii a lui Al. Ipsilanti (1774—1782) mai avem ca medici pe doctorul Spiropol, nobil corfiot, de care pomenește istoricul Sulzer⁴³⁾ și pe Polihronie Dimitriu, despre care știm că și-a luat doctoratul la Lipsca în 1778 și a devenit la 1781 medic al orfanotrofiei din București⁴⁴⁾, unde-l mai găsim la 1783⁴⁵⁾, după care dată îi pierdem urma.

Nicolae Vodă Caragea, în scurta domnie dela 1782—1783, a avut ca medic pe Gheorghe Sculida, neam de medici⁴⁶⁾. Acesta a rămas în București, a devenit boer clucer și a murit la 1792, lăsând copii. I se mai zicea și „Fârțog”⁴⁷⁾.

Astfel, în răstimpul de 100 de ani dela 1685 la 1785, n’am numărat decât 19 medici așezați oarecum statornic în București și despre cari să putem spune, cu siguranță sau cu mare probabilitate, că erau într’adevăr doctori în medicină. Cu excepția lui Polihronie Dimitriu, despre ceilalți putem afirma categoric sau fără a risca, cred, să greșim, că învățaseră în Italia. Din nenorocire, nu cu-

39) *Hurmuzaki*, XIX, I, 238.

40) *Urechia op. cit.* VII, 31.

41) *Iorga*, o. c. VII, 167, La 1802 se tipărea la Viena o traducere grecească a filosofiei himiei lui *Fourcroy*, cu adăogiri și observații de *Theodosie M. Iliadi*. — Cf. *Al. Papadopol-Calimah* în *Rev. de ist., arheol. și filol.* VI (1891) p. 117.

42) *Iorga St. și doc.* XII, 167—8.

43) *Sulzer op. cit.* III, 52—4.

44) *Iorga*, St. și doc. XII, p. XIII.

45) *Urechia op. cit.* I—II, p. 382.

46) La 1743, un *Nicolae Sculida* din Peloponez devine doctor în medicină de la Padova (*I. și A. Sakellion*, o. c. 281). Nu știu dacă va fi același cu doctorul *Nicolae Sculida* căruia i se dedică o carte la 1777 (*Legrand-Pernot*, *Bibliographie ionienne*, I, 139).

47) *Urechia op. cit.* VI, 472—5. 485—6. — *Filitti*, *Lettres et extraits*, 242.

noaştem pentru toţi nici unde anume au învăţat, nici despre ce au tratat tezele lor de doctorat, după cum nici documentele interne nu ne lămuresc asupra activităţii lor în ţară, aşa că ştiinţele noastre până azi despre ei⁴⁸⁾ se reduc aproape numai la o înşirare de nume.

III.

Se confirmă, aşa dar arătarea lui *Constantinache Caracaş* în „Topografia” sa că până la anul 1784 numărul adevăraţilor medici cu diplome serioase aşezaţi la noi, a fost foarte redus. De altă parte, având o deosebită consideraţie pentru facultăţile de medicină din Germania, *Constantinache Caracaş* consideră că o epocă nouă în istoria medicinei în Muntenia începe cu anul 1784, când tatăl său *Dimitrie* s’a stabilit la Bucureşti, urmat aici după un an de doctorii *Silivestru Filiti* şi *Constantin Darvari*.

Dimitrie Nicolae Luca, zis *Caracaş*, era născut la Satişte lângă Cozane în Macedonia, pe la 1735. A învăţat medicina la Viena şi la Halle, unde şi-a trecut doctoratul la 1760 cu o teză despre flebotomie⁴⁹⁾. Practică apoi în patria sa la Cozane până la 1778 când fu chemat la Vidin de paşa de acolo. La 1782 trecu la Craiova şi în sfârşit, doi ani în urmă, fu invitat la Bucureşti şi orânduit de *Mihai Vodă Şuţu*, la 25 Aprilie 1784 „dohtor al politiei”, adică al oraşului⁵⁰⁾ cu 100 taleri leafă pe lună şi totodată medic al spitalului *Pantelimon* cu 50 taleri pe lună⁵¹⁾, câştigând repede reputaţia de „practicos şi prothimos la trebuinţele ţării, de care toţi sunt mulţumiţi⁵²⁾”.

48) Cf. pe lângă izvoarele citate până aici, Dr. *V. C. Michail*, O pagină din retrospectiva serviciului sanitar în Principatele române până la 1866. Buc. 1907. — Dr. *G. Crăiniceanu*, Literatura medicală română. Buc. 1907. Din parte-mi, am precizat datele când au trăit doctorii, i-am aşezat în ordine cronologică, am deosebit pe cei statornici de cei numai trecători pe la noi şi pe doctori de hirurgi.

49) *Legrand*, *Bibliothèque hellénique du XVIII-e siècle*, p. 508.

50) Politie=oraş, se tâlmăceşte prea des greşit prin poliţie.

51) *Urechia*, op. cit. I—II p. 397—8.

52) *Ibid.* III. 79, anul 1786.

Constantin Ioan Darvari, originar din Clisura Macedoniei, își luă doctoratul la Halle în 1785 cu o teză „De signis coctionis in morbis”. Broșura începe cu 10 pagini de dedicație în grecește către tatăl său Ioan Nicolae Darvari și către frații, mai mari se vede, Nicolae și Dimitrie, toți stabiliți la Viena. Urmează 57 pagini latinești ale tezei⁵³).

Silvestru Constantin Filiti, era născut la 1759 la Zița, eparhia Ianinei. Prin îngrijirea părinților a dobândit până la vârsta de 8 ani „elementele cunoștințelor omenești”. A fost apoi adus la București de unchiul său Dositei, pe atunci arhimandrit și egumen al mănăstirii Sf. Ioan cel Mare și a învățat la școala de aici, având desigur profesor pe doctorul Manasse Eliade, limbile latină, greacă și franceză, precum și filosofia, timp de 11 ani dela 1767 până la 1778 când plecă la Halle. Acolo învață limba germană și apoi medicina. La 16 Aprilie 1782 se înscrie la universitatea din Göttingen, tot pentru medicină. Urmă cursurile 6 semestre până la Paști 1785.

Dacă arhivele universității din Halle au fost distruse în timpul războaielor napoleoniene, acele ale universității din Göttingen sunt păstrate intacte până azi și din ele am putut dobândi informații asupra studiilor lui Silvestru, după însăși autobiografia lui. Astfel aflăm că la Halle a urmat fizica experimentală cu un oarecare Karsten (poate agronomul german Frantz Christian Lorenz Karsten, 1751—1829); anatomia și fiziologia cu Meckel (probabil Filip Friedrich Teodor, 1756—1803); osteologia cu Böhmer (poate Filip Adolf, 1711—1789, profesor de anatomie la Halle); metafizica și istoria filosofiei cu Eberhard (probabil Iohann August, 1739—1809, teolog și filosof); botanica cu un oarecare Junghans. Evident că toți aceștia au fost și profesorii lui Constantin Darvari. La Göttingen a urmat medicina, farmacia și terapeutica cu decanul Andreas Murray; anatomia, obstetrica și boalele de fe-

53) Exemplar la Academia română sub cota I, 37970. — Cf. Iorga, St. și doc. XII. 108.

mei cu Heinrich August Wrisberg (1739—1808) care a lăsat numele său unui nerv; semiologia, terapeu- tica generală și specială, cu aplicații clinice în spitale, hirurgia și boalele de ochi, cu un oarecare Richter; boalele cronice cu Iohann Peter Frank (1745—1821) care a profesat la Göttingen numai la 1784—1785 și a trecut apoi la Pavia, Viena și Petersburg, unde a fost medicul împăratului la 1805—1808 și este considerat ca întemeie- torul igienei publice; chimia cu Iohann Friedrich Gmelin (1748—1804) care a lăsat o onomatologie bo- tanică în 9 volume; istoria naturală și istoria medicinei cu Iohann Friedrich Blumenbach (1752—1840) considerat ca magistrul Germaniei în zoologie, autorul unei istorii naturale care a cunoscut 12 ediții și al unui manual de anatomie comparată ce a fost tradus în mai multe limbi; patologia generală și specială și iarăși terapeu- tica generală și specială cu Christian Friedrich Stro- meyer, hirurg al regelui Hanovrei și cel care a introdus vaccinarea în Germania. Teza lui Silivestru a fost in- titulată:

Dissertatio inauguralis medica
februm verminosarum
pathologiam
exibens

Quam

Consensu et auctoritate illustris medicorum
ordinis

in

Academia Georgia Augusta

pro obtinendo

Gradu doctoris medicinae et chirurgiae

H. L. Q. C.

Die XXVI Febr. MDCCLXXXV

publicae censurae submittet

Silivester Constantiniades Philites

epirota

Goettingae

Literis Frid. Andr. Rosenbusch

Are 44 pagini, format în 4° mare de dimensiunile 18×23⁵⁴).

Intr'un „Proloquium”, scris în latinească clasică, arată că se va ocupa de frigurile rare la care se asociază ivire de viermi intestinali⁵⁵). Materia este grea și vastă și de aceea se va mărgini la generalitățile patologice ale acestei boli, fără a vorbi de metodele de vindecare. Printre autorii citați găsim pe: Antonio Brassavola (1500—1570) zis Musa, medic al lui Carol Quintul și al lui Francisc I al Franței; Théophile Bonnet (1620—1689) și Giovanni Batista Morgagni (1682—1771) fost profesor la Padova, considerați amândoi ca fundatori ai anatomiei patologice; Giorgio Baglivi, (1669—1706) care aplică în medicină metoda baconiană și afirmă că teoria trebuie să cedeze pasul experienței; Francis Torti din Modena (1658—1741) celebru pentru cartea sa asupra frigurilor; Friedrich Hoffmann (1660—1742) profesor la Halle, medic și botanist, inventatorul picăturilor ce-i poartă numele; Hermann Boerhaave (1668—1738) care studiase teologia, matematica, chimia și medicina și a fost profesor de medicină și botanică la Leyden stabilind maxima că medicul trebuie să fie servitorul naturii; Gerard van Swieten (1700—1772) elevul lui Boerhaave și medic al împărătesei Maria Tereza căreia îi scăpă viața la 1758; Sir John Pringle (1707—1782) întemeietorul medicinei militare; Iohann Georg cavalier de Zimmermann (1728—1795) care a îngrijit pe regele Friedrich cel mare în ultima lui boală; Gottfried Cristoph Beireis, (1730—1809) care studiase dreptul, matematicile, științele naturale și medicina și era cunoscut pentru colecția lui de aparate chirurgicale; Ernest Baldinger (1738—1804) care s'a ocupat de boa-

54) Exemplar în biblioteca Academiei române sub cota II, 38781. — Provine din vechea bibliotecă de la Sf. Sava.

55) Menționez, cu titlu de curiozitate, un doc. din 12 Iunie 1584 (Arh. Stat. Episc. Râmnic, pachet 59 doc. 5) care spune despre un boer că a avut „boală cu viermi” în vreme de „năprasnică ciumă și mare foamete”.

lele armatelor; Sir Everard Home (1756—1832) anatomist; pe lângă alți vreo 20 de autori mai obscuri.

Este evident că Silivestru Filiti făcuse studii serioase⁵⁶). Teza lui a fost prețuită la Göttingen și este menționată într'o broșură tipărită acolo în Martie 1785, care cuprinde notițe biografice despre cei mai distinși absolvenți din acel an ai universității.

Diploma de doctor a lui Silivestru are dimensiunile de cm. 36,3×26,9 și sună astfel:

Quod bene vertat
Supremum numen
Auctoritate caesareae maiestatis
auspiciis augustissimis
potentissimi principis ac domini
domini
Georgii III
Magne Britanniae, Franciae et Hiberniae regis
defensoris fidei
Ducis Brunsvicensis et Luneburgensis
S. R. I. Archithesaurarii et principis electoris
Rectoris academiae suae magnificentissimi
domini nostri longe clementissimi
magnifico academiae protectore
Ioanne Stephano Putter D:
regi a consiliis instit. intimis et iuris professore ordinario
ego ordinis medici h. t. decanus
Io. Andreas Murray D.
eques ordinis r. de Wasa
aulae reg. consiliarius. medicinae prof. publ. ord. horti r. bothanici praefectus
Societatum scientiarum, Göttingensis, Stockholm, Upsal, Gothenburg, Lundens,
Florentinae, Lugdun et Batavo-Flesing. medicarum Parisiensis, Nanceianae et
Hafn, atque oeconomicarum Bernensis. cellens et georgophilorum membrum
Virum praenobilissimum et doctissimum
Silvestrem Constantiniaden Philiten
Epirotam
post exhibita publice privatimque egregiae eruditionis specimina
die XXVI Februarii a MDCCLXXXV.
medicinae et chirurgiae doctorem
creavi et renunciavi
dato hoc publico testimonio
ad maiorem negotii gesti fidem
sub sigillo ordinis medici

56) Printre „pozițiunile” susținute oral la examenul de doctorat este de relevat aceea privitoare la tratarea boalelor venerice prin medicamente mai eficace în unele împrejurări decât mercurul.

IV.

Silivestru Filiti, Constantin Darvari și odată cu ei alt doctor, Ioan Manicati Safranò, se așezară în București în acelaș an 1785, în domnia lui Mihai I. Șuțu.

Ioan Manicati fu numit, în Septemvrie, doctor al școlii dela Sf. Sava⁵⁷), dar muri doi ani în urmă⁵⁸).

Silivestru Filiti fu orânduit în acelaș an medic al orfanotrofiei⁵⁹), în locul se vede al lui Polihronie Dimitriu de care nu mai știu nimic.

Constantin Darvari fu numit în Iunie 1786 medic al școlii dela Sf. Sava⁶⁰), în locul probabil al lui Ioan Manicati.

Ca medici mai erau atunci în București: venețianul Voltera, care însă părăsi țara în Septemvrie 1787⁶¹); Manasse Eliade care se îndeletnicea mai mult cu școala și n'avea să rămâie statornic aici; Gheorghe Saul, mai mult om politic și ajuns de altfel „neputincios și slab”; Gheorghe Sculida, iarăși în vârstă și care și muri la 1792; în sfârșit, Dimitrie Caracaș stabilit aici dela 1784.

Intre Dimitrie Caracaș, Silivestru Filiti și Constantin Darvari se stabili repede o strânsă prietenie care n'avea să se desmintă niciodată. Câteși trei aveau diplome germane pe care le prețuiau; câteși trei se așezară definitiv în țară; câteși trei se consacrară exclusiv profesiunii lor despre care aveau cea mai înaltă părere. Cu ajutorul „Topografiei” ca și al documentelor cuprinse în colecția, atât de prețioasă dar de obicei puțin folosită, a lui V. A. Urechia, intitulată Istoria Românilor, suntem în măsură să scoatem în oarecare evidență activitatea acestor trei medici.

57) *Urechia* op. cit. I—II p. 508.

58) *Iorga*, St. și doc. XII. 107—109. 111. A existat și un doctor *Teodorache Manicati* pe la 1780 (ibid. 101).

59) Unde-l confirmă *Mavrogheni* în Iunie 1786 (*Urechia* III. 79).

60) *Urechia* op. cit. III. 79.

61) *Hurmuzaki* XIX, I, 326.

Când, în domnia lui Al. Moruzi dela 1793—1796, numărul doctorilor politiei, adică al medicilor oficiali ai oraşului, fu sporit dela 1 la 3⁶²⁾, Domnul desemnă pe Silivestru Filiti şi pe Constantin Darvari pentru a fi colegii lui Dimitrie Caracaş. Nu ştiu să se fi relevat că *de atunci datează cel dintâi serviciu sanitar la noi.*

*Cei trei doctori ai politiei aveau, în schimbul lefii ce primeau dela Stat, următoarele îndatoriri: să caute gratuit pe bolnavii săraci din oraş şi la nevoie să le dea „teşcherele” în baza cărora să fie primiţi în spitale; să îngrijească de starea sanitară a capitalei; să inspecteze pieţele de alimente; să examineze diplomele medicilor noi veniţi cari ar voi să practice; să supravegheze pe gherahi, adică pe chirurghi care li erau subordonaţi⁶³⁾; să cerceteze farmaciile. Ei formau comisia sanitară a capitalei pe care, ca şi aga şi spătarul⁶⁴⁾, echivalenţii prefectului de poliţie de azi, o cercetau călare. La nevoie trebuiau să se transporte din ordin domnesc şi în provincie pentru cercetarea şi combaterea boalelor⁶⁵⁾, aşa că în realitate nu erau numai doctori publici ai oraşului, dar *formau şi comisiunea superioară sanitară a ţării întregi.* Nu puteau lipsi din Capitală fără voia Domnului. Ei erau totdeauna*

---

62) La 1793 doctorul (*Dimitrie?*) *Ioan. (Marco?)*, este numit (Cf. p. 37) „doftor al obrazelor scăpătate”. (*Urechia* op. c. VI, 267), adică medic de consultaţii dar, pare-se, nu şi doctor al politiei. La 1796, deşi un ordin domnesc enumeră ca „doftori ştiui şi cunoscuţi Domniei mele”, nu numai pe *D. Caracaş, S. Filitti* şi *C. Darvari*, dar şi pe un al patrulea, doctorul *Hristodor*. (*Urechia*, V, 444 şi aici p. 37), acesta din urmă nu era însă şi doctor al politiei, după cum se vede din actul de la 1797 privitor la o inspecţie a farmaciilor. (*Urechia*, VII, 139—140) şi din punctul 14 al hrisovului de la 1798 pentru orfanotrofie (*Urechia*, VII, 389).

63) *Urechia*, XIII, 395.

64) *Urechia* VII, 185.

65) Astfel, la 1790 doctorul *C. Darvari* este trimis la R-Sărat să cerceteze o boală ce se ivise şi să raporteze. (*Urechia*, IV, 506). — Cf. adeverirea dată de divanul ţării la 1808 (Ibid. XI, 901) şi hrisoavele pentru scutiri date doctorilor la 1798. — Cf. Topografia lui *Caracaş*, p. 131, sq.

citaiți în actele oficiale după arhiatros, adică după medicul Domnului, dar înaintea altor medici și totdeauna în aceeași ordine: (D.) Caracaș, Silivestru (Filiti) și Constantin (Darvari).

* * *

Fiecare din acești trei doctori era și medic al câte unui spital.

Dimitrie Caracaș era, dela 1784, medic al *spitalului Pantelimon*. Această fundație a Ghiculeștilor, avea atunci 12 paturi, plus un lazaret cu 2 încăperi pentru ciumați, la biserica Sf. Visarion în Valea Floreștilor⁶⁶). La 1796, Domnul Al. Moruzi înființă pentru ciumați un spital special la Dudești, pe loc dăruit de boerul Nicolae Dudescu, iar la Pantelimon, în urma stăruințelor lui D. Caracaș, îndoi numărul paturilor⁶⁷).

Constantin Darvari deveni probabil în Iunie 1796, din medic al școlii dela Sf. Sava, medic al *spitalului Colțea*⁶⁸). Despre acest spital, C. Caracaș ne spune în „Topografie” ceea ce se confirmă și prin acte dela 1794 și 1796 ale lui Vodă Moruzi, că din cauza abuzurilor sau neglijenței epitropilor, era într’o tristă stare. Din 30 încăperi, abea 4 erau întrebuințate pentru 40 de bolnavi, deși veniturile din averile lăsate de ctitori, ca și din privilegiile acordate de Domni, ar fi fost îndestulătoare pentru mai multe paturi⁶⁹) și pentru o mai bună întreținere.

66) *Urechia*, I—II, 512.

67) *Ibid.* V, 443. VI, 721. Spitalul de la Dudești exista încă pe vremea lui Ioan Vodă Caragea și în vremea lui Gr. Ghica, pe când scria Caracaș, dar era prost întreținut.

68) La 1790 doctor la Colțea era șetrarul Ioan. (*Urechia*, IV, 506), care muri anul următor. (Acad. rom. ms. 653). Pare că i-a urmat, până la 1796, supusul austriac Iosif Botca. (*Urechia* VI, 724. VII, 47), poate un simplu gherah. Pentru gherahi la Colțea la 1787, *Urechia* I—II, 399.

69) La 1796, Domnul trebuie să reamintească epitropilor că au datoria să primească pe bolnavii ce vin cu teșcherele de la doctorii” cari sunt știuți și cunoscuți domniei mele” D. Caracaș, S. Filitti, C. Darvari și Hristodor. (*Urechia*, V, 444—5).

La 1794 Doamna Zoița Moruzi făcu la Colțea o construcție nouă cu trei încăperi pentru femei⁷⁰⁾, care însă și aceasta din aceleași cauze, ajunse curând la derăpănare. Darvari pare să fi fost medic al acestui spital, dacă nu până la moarte la 1827, măcar până la 1824⁷¹⁾ și i-a urmat Apostol Arskaki.

Silvestru Filiti a fost dela 1785 medic al *orfanotrofiei*. Această instituție fusese înființată de Al. Vodă Ipsilanti prin hrisov din Martie 1781⁷²⁾. Pentru adăpostirea „pruncilor sărmani de părinți”, Domnul desemnează încăperile de la mănăstirile neînchinat „Domnița Bălașa” și „Toți sfinții” sau Antim. Despre cea dintâi Domnul zice că de la început a avut „orânduială a se hrăni copiii și a se ținea școală”, orânduială întărită apoi prin anaforă în vremea lui Const. Vodă Mavrocordat și prin hirsov de Al. Vodă Ghica. În orfanotrofia se vor primi 200 copii și anume 100 băieți la Domnița Bălașa și 100 fete la Antim. Copiii vor fi în vârstă de cel mult 6—7 ani, fără părinți, desăvârșit săraci și fără rude de aproape care să poată îngriji de ei. Pruncii de parte bărbătească vor fi dați până la vârsta de 1 $\frac{1}{2}$ an, la casele doicilor; la orfanotrofia fetelor doicile se vor afla chiar în instituție. Băieții sunt crescuți în orfanotrofia până la 10 ani, fetele până la 12 ani. Câte un iconom om în vârstă și însurat, îngrijește de partea materială. În orfanotrofia de băieți, un dascăl de „chină” și unul de „cartea românească” învață pe copii de la vârsta de 3 sau 3 $\frac{1}{2}$ ani; în orfanotrofia de fete, două călugărițe dascălițe le învață carte și „lucrări de mână”. Conducerea și supravegherea orfanotrofiilor aparțin epitropilor de obște⁷³⁾. Când copiii au ajuns la vârsta de a ieși din orfanotrofia, epitropii fac Domnului pro-

70) *Urechia*, VI, 714—715.

71) Se adeverește încă la 1814 (*Urechia*, X. A. 1055) și la 1822 (*Ibid.* XIII, p. 395). În acest din urmă an, gherah la Colțea era *Franz Colmaer*.

72) Acad. rom. ms. 323 f. 21.

73) Vezi aici p. 26.

puneri, după iscusința, tragerea de inimă și după neamul dacă se cunoaște, a fiecărui copil în parte, pentru ca „să se dea la școala cea mare, sau la Curtea domnească, sau la neguțători cunoscuți, sau la meșteri, sau la vreun boier ce ar vrea să-l ia să-l crească”. Fetele vor fi ajutate din cutia milelor sau din eventuale excedente ale bugetului orfanotrofiei, ca să se poată mărita. Socotelile orfanotrofiei aveau să fie prezintate anual de epitropi mitropolitului, episcopilor și marilor logofeți. Hrisovul atribuia orfanotrofiei veniturile celor două mănăstiri, înființate de ctitorii lor cu „oareșcare rânduială de milostenie” și încă alte venituri și prevedea o eforie superioară de control și îndrumare compusă din mitropolit, episcopi, boierii divanului de la marele ban până la marele vistier și boierii Brâncoveni, ca urmași ai Domniței Bălășa. În sfârșit hrisovul adăuga: „Pentru amândouă aceste orfanotrofii să se așeze un dohtor căruia să i se dea plată pe fiecare lună din veniturile orfanotrofiei și numitul dohtor să aibă a merge în toate zilele odată la amândouă orfanotrofiile pentru ca să cerceteze sănătatea copiilor; măcar și de nu va fi trebuință, iar când va fi trebuință pentru vreo tămăduire, să meargă și de două ori pe zi. În orânduiala și tocmeala mai sus zisului dohtor să nu se amestece nimeni decât boierii epitropi și nimeni să nu aibă a zice scoate pe acesta și pune pe acela”. Acest doctor putea avea și clientela lui particulară în oraș „dar să se ferească de boale și alte patime lipicioase și de se va întâmpla a se amesteca prin neștiință, să nu meargă în orfanotrofie până se va aerisi întâi și se va curăți bine, fiindcă de se va întâmpla orice din pricina lui, nu numai se va izgoni, ci încă va cădea și la grea urgie și acest dohtor, grijind și pentru cei de afară, la boale nu din cele lipicioase, de la cei săraci să nu ia plată”

Cel dintâi doctor numit la orfanotrofie, la 1781, a fost Polihronie Dimitriu⁷⁴⁾, confirmat în această slujbă în Noemvrie 1783, de Mihai Vodă Șuțu⁷⁵⁾.

74) *Iorga*, St. și doc. XII, p. XIII.

75) *Urechia*, op. cit. I—II, 382/498.

Anul următor, Domnul cere să i se prezinte bugetul noii instituții ⁷⁶⁾, iar în Februarie 1785 numește încă un membru în epitropia obștirilor ⁷⁷⁾ cu specială îndatorire de a îngriji de orfanotrofie ⁷⁸⁾. În Martie, membrii epitropiei raportează că localul cel mai nimerit pentru orfanotrofie este tot mănăstirea Tuturor Sfinților, adică Antim ⁷⁹⁾. Tocmai pe atunci sosi în București Silivestru Filiti și în curând fu numit doctor al orfanotrofiei în locul lui Polichronie Dimitriu.

Instituția a fost însă închisă odată cu izbucnirea războiului de la 1787 și copiii au fost dați în mahalale pe la doici ⁸⁰⁾. Se pare că nici întemeietorul orfanotrofiei, Al. Ipsilanti, în a doua lui domnie (1796—7) nu și-a putut realiza dorința ⁸¹⁾ de a o redeschide. Urmașul său însă, Const Vodă Hangerli dă, în Mai 1798, un hrisov special pentru orfanotrofie ⁸²⁾. El arată că dorința lui Al. Ipsilanti „în faptă nu s'a pus... de a putea fi totdeauna un *orfanotrofion neștrămutat*, căci nici din unul din veniturile acelea ce s'au fost chibzuit pentru hrana de copii sărmani... n'am găsit urmându-se, precum nici loc de lăcuință pentru copii sărmani n'am aflat slobod și așa... n'a avut țara până acum nici un orfanotrofion cu orânduială”. De aceea Domnul atribue orfanotrofiei o serie de venituri. Hotărăște că se vor primi în instituție 80 copii orfani 40 băieți și 40 fete în vârstă de cel mult 7 ani; localul se va construi la biserica Manii Brutaru, în mahalaua Popa Radu; până la un an și jumătate copiii vor fi dați la doici, apoi vor fi crescuți în orfanotrofie până la 10 ani băieții și până la 12 ani fetele, și în sfârșit vor fi dați la meșteșuguri prin îngrijirea epitro-

76) Ibid.

77) Despre epitropie, vezi p. 26.

78) Urechia op. cit. I—II, 385/501.

79) Ibid. 388/504.

80) Ibid. VII, 113.

81) Hrisovul pentru reorganizarea epitropiei obștirilor, 1797 (Ibid. 61).

82) Ibid. 383—390.

pilor. La orfanotrofie vor fi un econom, un dascăl grecesc și un preot român pentru învățatura băieților și două dascălițe călugărite pentru fete. În sfârșit, punctul 14 din hrisov glăsuia: „Din dohtorii politiei cari sunt rânduiți cu leafă de la epitropie, să chibzuiască epitropii obștei pe unul de a fi la aceste orfanotrofii orânduit, care pe toată ziua să fie dator a merge odată spre cercetarea copiilor,... căruia pentru osteneala sa, osebit de leafa cea dela epitropie, să se mai dea și din venitul orfanotrofiei pe lună tal. 30...; să nu se amestece nimeni la așezământul acestui dohtor, fără numai epitropii... dar nici dohtorul acesta dela cei săraci ai politiei să nu ia plată, după cum și ceilalți doi⁸³⁾ asemenea... au a merge cu protimie și la cei scăpătați ca și la cei chivernisiți”.

Nu avem dovada să se fi făcut clădirile speciale pentru orfanotrofie de care vorbește hrisovul lui Hangerli, dar instituția a funcționat, fără a se putea însă desvolta din cauza abuzurilor epitropilor, după cum spune C. Caracaș în „Topografia”. Baniii destinați orfanotrofiei se întrebuițau mai mult pentru daruri la favoriți. La 1803, doicile nu erau plătite de șase luni. Totuși constatăm că la 1819 orfanotrofia mai funcționa⁸⁴⁾. După revoluția dela 1821 însă a fost desființată și copiii s’au dat pe la casele doicilor⁸⁵⁾.

* * *

Despre misiunea doctorilor politiei, C. Caracaș, scrie în „Topografia”⁸⁶⁾: „Una din îndatoririle cele mai folositoare ale unui guvern este de a îngriji de păstrarea sănătății și vieții supușilor... (În Europa) nu există nici un oraș care să nu fi întocmit legi și regulamente medicale înțelepte. Această administrație se numește poliție medicală (medicina politica, collegium sanitatis, medizinische Polizei), cu misiunea de a veghea asupra celor ce profesază medicina,... a opri pe empirici și ignoranți,

83) Ceeace arată că erau numai 3 doctori ai politiei.

84) *Urechia*, op. cit. XII, 92 nota.

85) C. Caracaș, *Topografia*, p. 160.

86) *Ibid.* 131 sq.

a îngriji de buna stare a spitalelor și orfanotrofiilor, a lua dispozițiuni contra tot ce vatamă igiena publică și privată. Elemente n'ar fi lipsit (la noi) pentru constituirea unei asemenea poliții. De vreo 30 de ani n'au lipsit medici învățați, dintre cari cei mai bătrâni și încercați sunt orânduți cu leafă dela guvern ca doctori ai orașului⁸⁷⁾, cu datoria de a cerceta pe bolnavii săraci cari aleargă la ei, sau dacă se ivește vreo epidemie în vreo parte a țării, să se ducă s'o observe și să raporteze guvernului, dar propunerile medicilor... rămân neexecutate... Se rânduiesc epistați, oameni ignoranți, cari n'au idee despre boalele miasmatică..., ba cari caută chiar să se folosească ei, în loc să întâmpine răul⁸⁸⁾.

Activitatea celor trei doctori ai politiei, dorința lor de a organiza un serviciu sanitar, de a aplica metodele occidentale pe care le cunoscuseră, au fost paralizate de abuzurile și de ignoranța dregătorilor.

Medicii, spitalele, orfanotrofia, depindeau de așa zisa *vornicie a obștirilor*, care ar putea fi comparată cu un minister de azi ce ar cuprinde tot odată sănătatea, asistența socială, învățământul, industria și comerțul.

Această instituție fusese înființată, sub numele de epitropie obștească, de Al. Ipsilanti prin hrisov din 30 Dec. 1775. Un comitet compus din 8 boeri de clasa doua și a treia, ziși epitropi ai trebilor de obște, avea să îngrijească de industrie, de ulițele Capitalei și de școale⁸⁸⁾. De această epitropie depindeau și medicii și spitalele. Când s'a înființat orfanotrofia, supravegherea ei a fost dată tot asupra epitropiei de obște, prin care se făcea și asistența publică sau, cum se zicea pe atunci, milostenia⁸⁹⁾. În a doua sa domnie, Al. Ipsilanti la 1796 înființă dregătoria de mare vornic al obștirilor. Acest boer mare era primul dintre epitropii obștirilor, sau dintre nazirii epitropiei de obște. De astă dată era spe-

---

87) Confirmare că cea dintâi comisie sanitară, formată din doctorii politiei, datează din domnia lui Al. Moruzi (1793—6).

88) *Urechia*, op. cit. I—II, 83.

89) *Ibid.* IV, 113, anul 1791.

cificat că în atribuțiile vorniciei obștirilor intră, pe lângă grija de ulițe și poduri, îndestulare cu apă și cu alimente, școale, mile, și ajutoare, și spitalele, doctorii și farmaciile⁹⁰). Epitropia obștirilor a fost apoi reorganizată tot de Ipsilanti în Oct. 1797, în frunte cu marele vornic al obștirilor și cu un comitet de 4 boeri de clasa II, 4 de clasa III și 4 boernași. Atribuțiile erau tot îngrijirea de școale, poduri, ulițe, alimentare, fixarea prețurilor obiectelor de primă necesitate, încurajarea meșteșugurilor, facerea milosteniilor, supravegherea spitalelor și orfanotrofiei⁹¹). În sfârșit și Const. Vodă Hangerli dă în Ianuarie 1798 un hrisov prin care conducerea epitropiei obștirilor este încredințată marelui vornic al obștirilor ajutat de 4 neguțători de frunte și 4 boernași⁹²).

Spitalele erau administrate de epitropi numiți de Domn dintre favoriți și clienți, de obicei cu avizul citorilor, adică ai urmașilor fondatorilor. Hrisoavele citate ale lui Al. Moruzi cu privire la spitalul Colțea, ni spun cum acești epitropi își înțelegeau misiunea⁹³).

Mai erau boerii orânduți epistați sau îngrijitori asupra epidemiilor ce se iveau⁹⁴) și cari, după cum spune C. Caracaș, mai mult împiedicau decât ajutau activitatea medicilor, căutând uneori chiar să tragă foloase personale pe urma nenorocirii obștești. S'a păstrat o scrisoare adresată la 1815 de cunoscutul scriitor Naum Râmnicianu către arhon doctorul Silivestru Filiti, în care între altele se plânge tocmai de venalitatea slujbașilor publici⁹⁵). Nu-i de mirare ca cei mici să nu-și fi făcut datoria. Grozăviile cioclilor în vremuri de epidemii au rămas de pomină⁹⁶).

90) Ibid. V, 83. 364. 375—6.

91) Ibid. VII. 59—64.

92) Ibid. VII. 465—471.

93) Vezi p. 21.

94) Așa la 1795 (*Urechia* V, 431), la 1813 (Ibid. X. A. 952), la 1815 (Ibid. 780).

95) C. *Erbiceanu*, *Viața și activitatea lui Naum Râmnicianu*, p. 16—17. 43.

96) *Urechia*, VI. 762.

Era înfârșit arhiiatros, sau proto medicul, doctorul personal al Domnului, venit odată cu el dela Constantinopol și care avea să plece odată cu el⁹⁷). In trecut numai pe aici, grija lui principală era alta decât organizarea serviciului sanitar.

„Funcțiile și demnitățile, scrie C. Caracaș, nu sunt date după capacitatea personală; dreptatea și libertatea lipsesc, ca și legile care să apere dreptul fiecăruia... Se încurajează astfel slugărnicia și ipocrizia⁹⁸).” Și tot el adăoga: „Când guvernul este precar, când și în puținul timp cât funcționează, nu se ocupă decât de propriul său interes, atunci dispare orice speranță de îndreptare⁹⁹)”.

Pe larg vorbește C. Caracaș în „Topografia” despre ignoranța nu numai a masselor, dar și a clasei conducătoare, în materie de igienă¹⁰⁰). Arată credința ce exista în prooroci, demoni, magi, draci pricinuitori de boale, ceea ce făcea pe bolnavi să alerge mai degrabă la vraci și la babe¹⁰¹), decât la adevărații medici. Știm documentar că în vremurile de epidemii, bolnavii se încuibau până și prin zidurile caselor părăsite, numai să nu fie duși la spitale¹⁰²). Caracaș mai vorbește de moașele ucigătoare de copii și de babele ce se lăudau că cunosc tratamentele tuturor boalelor¹⁰³). In aceste condiții nu se putea lupta contra epidemiilor ce se iveau atât de des: ciuma la 1795, „coroca”¹⁰⁴) adică crup¹⁰⁵) la 1803, scor-

---

97) Greșit zice Gomoiu (op. cit. 145 și nota 1 și p. 153) că Dimitrie Caracaș și apoi fiul său Constantin ar fi fost proto medici. Este o greșită înțelegere a unor doc. în care se vorbește dearhiiatros și doctorului Caracaș (*Urechia*, V. 425. 444. VII. 140). Adaog că un doctor C. Samurcaș, menționat de mai multe ori în lucrarea lui Gomoiu n'a existat: este o confuzie cu C. Caracaș.

98) Topografia p. 130.

99) Ibid. 67.

100) Ibid. 116.

101) Cf. Gomoiu, 26. 58.

102) *Urechia*, VI. 758 (Anul 1795).

103) Topografia, p. 80.

104) *Urechia*, VIII, 432.

105) P. rețeta ce se întrebuița, vezi Emil Cerkez. Din vremuri trecute, p. 40.

butul¹⁰⁶) la 1808, o boală necunoscută¹⁰⁷) la 1810, ciuma lui Caragea, boala zisă „lof” (diaree?)¹⁰⁸) la 1816. Despre ciumă în special, C. Caracaș zice că pe când din toate orașele civilizate, înzestrate cu legi bune, aceeași groaznică epidemie a dispărut, la noi ea nu putea fi stârpită. Vorbind de ciuma dela 1813, la care a fost martor ocular, zice că lumea nu cunoștea alt ajutor contra ei decât puterile sfintei naturi, care însă nici acestea nu puteau să activeze, fiind împiedicate de nutrirea cea proastă și de mijloacele, tocmai contrare celor indicate de știință, pe care nefericiții ignoranți le recomandau și întrebuițau pentru combaterea molimei. Nu cu fum de catran¹⁰⁹) și cu sfinte moaște¹¹⁰) se putea lupta contra epidemiilor. Cu toate ordinele date să nu se îngroape morții fără să se fi cercetat de „om din cei practicoși”¹¹¹), înmormântările se făceau prea repede, unii fiind, spune C. Caracaș, numai în asfixie „precum cu ochii mei am văzut o femeie pe care ar fi îngropat-o, dacă eu nu-i dam ajutoarele necesare prin care peste puțin a revenit la viață”¹¹²).

Mulți dintre notabili chiar, scrie Caracaș, credeau că posedă panacee pentru orice boale și voiau să și silească pe medic să adopte tratamentele, adeseori vătămătoare, preconizate de ei. Fiecare se credea medic¹¹³).

Ignoranța, vanitatea, sau spiritul de favoritism al clasei conducătoare, încurajau de altă parte practicile em-

106) Urechia, IX, 615. XI. 904.

107) Ibid. IX. 616. In legătură cu aceste boli năprasnice, citez următoarea notiță: „La leat 1831, vara, pe vremea secerii, s'a întâmplat o boală foarte groaznică ce se numea *holer morbus*, care nu s'a mai pomenit și a fost pe fața a tot pământul, de care mulți au căzut după cai pe drumuri și au murit, de care boală li se schimbau chipurile și se făceau foarte groaznice”. (Acad. rom. Ms. 1817, f. 134).

108) Ibid. X. A. 994—5.

109) Ibid. VI. 745.

110) La 1792 (*Hurmuzaki*, XIX. I. 623), la 1795 (Ibid. 742. *Urechia*, XI. 904).

111) *Urechia*, V. 428 (anul 1794).

112) Topografia, 121.

113) Topografia, 137.

piricilor. Caracaș spune că boerilor și celorlalți notabili le plăcea să fie vizitați zilnic de medic și ca vizitele să fie cât mai lungi, ceea ce pentru medicii serioși era o pierdere inutilă de timp, mai ales față cu greutatea de transport într'un oraș foarte întins și cu drumuri greu practicabile. Nu le rămânea timp să se ție în curent cu progresele științei medicale. De această predispoziție a clasei conducătoare, profitau empiricii și șarlatanii, cari înlocuiau știința prin lungi conversații, prin adaptare la capriciile bolnavilor, prin lingușire și servilitate față de boerii mari, acaparând încredere și simpatii¹¹⁴).

Astfel, scrie Caracaș, pe lângă cei prea puțini medici învățați cari se bucurau de o deosebită considerație „orașul era plin cu empirici, cu chirurși fie nepregătiți, fie cari eșeau din specialitatea lor pentru a trata boalele interne, cu mamoiși improvizați, cu vraci și cu babe”. Spusele lui Caracaș se adevăresc prin documente. Astfel, la 1795 se izgonesc din Muntenia, numiții Daniil și Pavel, pentru că omorâseră din nepricepere o copilă a marelui ban Manolache Brâncoveanu, care deci nu se adresase adevăraților medici. În aceste condiții, revizuirile ce se făceau din când în când de doctorii politiei, după astfel de întâmplări nenorocite, pentru a înlătura pe doctorii fără diplome sau, cum se zice într'un document, „fără a avea învățată dohtoria la vreo academie în Europa”¹¹⁵), nu puteau fi decât iluzorii. Așa la 1798, după ce se destitue „mincinosul dohtor” de la „spitalele cele nouă” înființate pentru ciumați la Dudești, pentru că „n'are nici o știință de ale molipselei”, se înlocuiește printr'un simplu cavas, bașa Ianache, decretat, cine știe pe urma cărei intervenții, că „are bună știință de ale boalei”¹¹⁶). La 1803, Domnul declară specialist în boala „coroca” pe un oarecare doctor Neagul¹¹⁷). La 1809, în urma unei revizui, se înșiră 11

114) Ibid.

115) *Urechia*, V. 422 (anul 1795).

116) Ibid. VII. 220.

117) *Urechia*, VIII. 432.

șarlatani descoperiți că practicau medicina: printre ei, un „derviș dela Grădișteanu”, 2 ovrei, Voica dela Crucea de Piatră, Calița dela Pârșcoveanca, o sârbă dela Târgu de afară¹¹⁸⁾. Consulul Kreuchely putea încă scrie la 1823, în aceeași vreme când scria și C. Caracaș: „Suntem inundați de medici..., dar puțini merită acest titlu”¹¹⁹⁾. La 1827, boerii mari ai divanului, cu prilejul ivirii unei boale, intră în conflict cu „unii din doftori, ce tălmăcesc această boală în alte chipuri, numai după păreri putrede ale dumnealor...”¹²⁰⁾. Boerii mari se credeau deci mai pricepuți decât specialiștii. Această pretenție era fără îndoială tot atât de întemeiată ca și calificarea de „practicos în ale binalelor” ce se hărăzește într’un act oficial dela 1802 marelui vistier Golesecu¹²¹⁾.

*
* *

În aceste împrejurări, este firesc ca cei trei doctori cu diplome serioase și cari s’au consacrat exclusiv misiunii lor sociale, Dimitrie Caracaș, Silivestru Filiti și Const. Darvari, să fi ajuns repede să se bucure de o considerație specială, deosebindu-se de ceata doctorilor improvițați.

Celor trei medici le revine cinstea, ne spune însuși C. Caracaș, de a fi introdus vaccinarea în clasa superioară din București. Când C. Caracaș se întoarce dela studii în anul 1801, el avu numai de popularizat acest tratament în clasele inferioare. Meritul celor trei medici a fost cu atât mai mare cu cât descoperirea făcută de Jenner la 1775 pentru a înlocui variolizarea, nu dăduse rezultate definitive decât la 1796 și nu se răspândi nici în Franța decât pe la 1800. La Constantinopol, a practicat vaccinarea întâia oară la 1803 doctorul Hesse¹²²⁾, care a aplicat-o apoi și în Moldova.

118) Ibid. XI, 902.

119) *Hurmuzaki-Iorga*, X. 514 nota.

120) Arh. St. Buc. Cond. Domn. Nr. 120. p. 173.

121) *Urechia*, VIII. 313.

122) *Iacovaky Rizo Nerulò*, Histoire moderne de la Grèce. p. 177.

Cei trei medici au fost și cei dintâi cari au întrebuințat în mod științific la noi *chinchina*. Generalul rus Langeron povestește că fiind bolnav în București la 1809, fusese vestit că ar putea fi otrăvit prin acel medicament. El constată însă în curând că temerea nu era fundată: „Doctorul Silivestru, scrie el, și ginerele său C. Caracaș, cari mă îngrijeau, erau tot atât de cinștiți, pe cât erau de pricepuți.”¹²³⁾

În sfârșit, Silivestru Filiti, împreună cu ginerele său Const. Caracaș, au introdus în Muntenia *cultura cartofului*, inaugurată în primul deceniu al secolului al XIX-lea în grădina lor dela Ciurel, în marginea Bucureștilor¹²⁴⁾. Și în Moldova această cultură s'a obișnuit de pe vremea lui Scarlat Vodă Calimah (1812—1819)¹²⁵⁾.

*
*
*

Istoricul Sulzer, care trăise în Principatele române pela 1780, scria că „trebuie să întrebi de doctori, dacă vrei să vezi aici oameni cari să aibă ceva cunoștințe despre lume, ceva maniere și experiență”¹²⁶⁾. C. Caracaș în „Topografia” relevă și el contrastul dintre împrejurările dela noi și mediul de cultură și civilizație apusane în care se formaseră cei câțiva medici învățați.

Trebuie să recunoaștem acestora o mare doză de idealism pentru a fi persistat în exercițiul profesiei lor, cu toate piedicile și lipsurile ce întâmpinau.

Trebuie să le recunoaștem o mare abnegație pentru a se fi consacrat exclusiv meseriei lor, în loc de a se fi folosit de ea, ca atâți alții, pentru a face o repede carieră de dregătorii, fără îndoială mai profitabilă, atât din punct de vedere material, cât și onorific.

123) *Hurmuzaki*, Suplim. I. Vol. III p. 199.

124) Tradiția familiei. Grădina de la Ciurel aparține încă urmașilor lui *Const. Caracaș*. Acesta scrie în „Topografia” (p. 40): „De câțiva vreme au început a se cultiva și cartofi; se întrebuințează însă mai mult la orașe și în foarte puține sate de la munte”.

125) *Manolache Drăghici*, Istoria Moldovei, II. 105—7.

126) Sulzer, *Geschichte des Transalp. Daciens*. 1782. vol. III, p. 52—4.

Ca doctori ai politiei, leafa lor a fost mai întâi de 100 taleri pe lună¹²⁷), pe când leafa boerilor mari de divan, varia între 150—200 taleri, ajungând excepțional și până la 250 taleri¹²⁸). Abia la 1808 sub ocupația rusescă (1806—1812), după 23 de ani de serviciu, leafa celor doi doctori vechi, Silivestru Filiti și C. Darvari a fost urcată, odată cu a colegilor lor Ioan Marco și C. Caracaș, la 250 taleri, pentru a fi redusă, după ocupație, la 200 taleri¹²⁹), dar atunci leafa unui mare paharnic și mare stolnic titulari (boeri de clasa II-a) ajunsese la 250 taleri pe lună, iar leafa boerilor mari la 500 taleri¹³⁰).

Scutelnici, adică oameni pentru slujba casei, scutiți de dări către Stat, au obținut după câțiva ani de serviciu, numai zece¹³¹), abia cât un boer sluger (din cl. III-a a boerilor) și tocmai spre sfârșit au ajuns să aibă câte 20 de scutelnici¹³²), cât un boer stolnic (din cl. II-a a boerilor).

Cât privește scutirile de dări, au obținut și ei oarecare privilegii ce se acordau destul de generos, precum scutiri de vinărici pe vinul produs în viile lor, scutirea unui scaun de carne, adică dreptul de a vinde carnea vitelor lor fără plată de taxe¹³³), dreptul de a face bălci anual la moșie¹³⁴), de a deschide prăvălie cu privilegiu domnesc la casele lor¹³⁵).

In total, și leafă și privilegii mai puține, după un

127) *Urechia*, o. c. III, 79. — *Gomoiu*, o. c. 154, nota 1.

128) *Urechia*, III. 357. — *Iorga*, St. și doc. VIII. 107.

129) *Urechia*, o. c. XI. 901. X B. 273. — Ceilalți doctori nu aveau decât 150 sau 100 taleri pe lună, iar cei din provincie numai 80 și 50 taleri. *R. Rosetti*, Arhiva senatorilor din Chișinău, IV. In An. Ac. rom. Ser. II, Secț. ist. Tom. 32 p. 276.

130) *Dionisie Fotino*, Ist. Daciei, trad. Sion, III. p. 268 sq.

131) *Urechia*, VII. 455 (reînnoirea acestui privilegiu la 1798).

132) *Analele parlam. ale României*, II. 343.

133) *Urechia*, V. 146 (anul 1793); VII. 345 (anul 1797).

134) *Urechia*, VII. 345 (anii 1793 și 1797); Acad. ms. 357 f. 162 (anul 1813); *Urechia*, XII, 109 (anul 1819); Cond. domn. 103 f. 576 (anul 1827).

135) Cond. domn. 118. f. 183.

sfert de veac de muncă, decât dacă ar fi îmbrățișat cariera dregătoriilor.

Clientela particulară, iarăși nu raporta prea mult. C. Caracaș scrie că puțin foloseau doctorii, nefiind remunerați după vizitele și caracterul lor, și că „ei totuși nu reclamau... fiindcă asemenea plângeri nu convin respectabilului caracter al medicilor”.

Din punct de vedere onorific, doctorii nu erau încadrați în ierarhia boerească. Ei formau o categorie aparte. În grecește, li se zicea ca și boerilor „arhon”¹³⁶⁾ și pe deasupra „exohotatos”, adică excelență; se îmbrăcau și ei uneori cu blană de onoare ca boerii¹³⁷⁾; fiii lor erau priviți ca fiii de boeri, dar doctorii aceștia, cari s’au consacrat exclusiv profesiei lor, și-au impus ca regulă de conduită să nu primească titluri onorifice de boerie, considerând probabil diploma lor de doctori de la universitățile apusane ca un titlu suficient. Un act de la 4 Martie 1827 al lui Grigore Vodă Ghica, zice ritos despre doctorul Apostol Arsaki, care-i servea de secretar, că vrând Domnul să-l răsplătească pentru slujbele sale, el „ca un dohtor, n’a primit să-l cinstim în alt chip”, încât i s’a sporit numai leafa și i s’a acordat un număr excepțional de mare de scutelnici, 40¹³⁸⁾, cât se cuvenea marelui clucer și marelui căminar, rangurilor adică de frunte dintre cele de clasa 2-a¹³⁹⁾.

Este evident deci că pentru acești medici învățați, ca și pentru contimporanul lor, faimosul medic și filolog Corai, medicina nu fusese un mijloc de a ajunge, ca pentru atâți alții pe cari Corai îi califică de șarlatani¹⁴⁰⁾.

136) Astfel la 1808 (*Urechia* XI. 902—3); la 1815, scrisoarea citată a lui Naum Râmniceanu către *Silivestru Filitti*.

137) Portretul lui *Silivestru Filitti*, păstrat în familie.

138) Cond. domn. 103.

139) La 1832 însă, *Arsaki* nu mai avea decât 30 de scutelnici și tot atunci *Const. A. Filitti* avea 25 (cât un paharnic), *Ferrari*, *Gheorghiaide* și *von Grunau*, câte 20 (cât un stolnic. *Analele parlam.* II. 341).

140) *Lettres inédites de Coray à Chardon de la Rochette*. Publicate de *Brunet de Presle*, p. 494 și 499.

Ei nu urmară pilda acelora cari observaseră că „la médecine peut mener à tout”. Pentru ei, medicina fusese un scop în sine. O studiaseră și o aplicau din admirație pentru știința, pe care o calificau de „sacră”, a lui Hipocrat, pe care-l porecleau „divinul”.

Acești medici intrau astfel în categoria oamenilor despre cari un hrisov de la 1798 al lui Const. Vodă Hangerli zicea că dorese „din iubire de cinste a se procopsi la învățătură”, pe când alții se străduiesc „din iubire de slavă, a câștiga dregătorii”¹⁴¹).

Răsplata străduințelor lor, o găseau în conștiința datoriei împlinite, în omagiul platonice ce se aducea uneori serviciilor lor, în rolul social al funcției lor de „doctori ai politiei”, adică de „Stadtarzt” sau de „Stadtphysicus”, prețuită în Germania¹⁴²).

Acestor „doftori ai politiei cunoscuți și știuți Domniei mele”, cum îi numește un ordin domnesc de la 1796, sau „doftorii cei mai cunoscuți”, cum li zice vornicul obștirilor la 1797, divanul cărmuitor le dă, la 1808, atestat că „sunt acum 23 de ani decând se află slujind țării cu toată osârdia, cătând de obște mulțime de bolnavi, nu numai pe cei în politie și pe afară în țară, ci și pe la alte locuri străine, pe unde după trebuință din poruncă au fost trimiși”, și că „a lor osârdie și plăcută slujbă este cunoscută și știută de obște”¹⁴³).

Linia lor de purtare era, după cum spune C. Caracaș, cea dictată de însuș „divinul” Hipocrat: „Medicul trebuie să fie respectabil...; departe de el mândria și minciuna, iubirea de arginți și lăcomia; departe de el lingușirea și servilitatea față de cei bogați și puternici”...

141) *Urechia*, VII, 384.

142) Häser, Lehrbuch d. Geschichte d. Med. Ed. III, vol. I, p. 836 și vol. II p. 158, citat de H. Herbert, Die Gesundheitspflege in Hermanstadt bis zum Ende des XVI. Jahrhunderts. In Archiv des Vereins für Siebenburg. Landeskunde. Neue Folge, vol. XX 1885, p. 9 (comunicat de Dr. V. Bologa din Cluj).

143) *Urechia*, o. c. XI, 901.

* * *

In rezumat, doctorii Dimitrie Caracaș, Silivestru Filiti și Const. Darvari au fost cei dintâi medici oficiali ai capitalei și ai Statului, formând cel dintâi serviciu sanitar (1796); ei s'au străduit să infiripeze la noi, acea poliție medicală, după modele apusane, pe care o admira C. Caracaș în „Topografia”; ei au introdus vaccinarea în clasa superioară din Muntenia, în ultimii ani ai sec. al XVIII-lea; ei au întrebuințat cei dintâi, în mod științific, chinchina în Muntenia; ei au fost îndrumătorii medicilor noi veniți, al căror număr s'a tot înmulțit dela ei încoace¹⁴⁴ și în sfârșit, Silivestru Filiti este acela care, împreună cu ginerele său Const. Caracaș, au introdus în Muntenia cultura cartofului, în primul deceniu al sec. al XIX-lea.

Nu este vina lor că nu și-au putut îndeplini mai bine misiunea pe care o considerau atât de înaltă și căreia au sacrificat cariere mai rodnice. Am citat cuvintele măhnite ale lui C. Caracaș: „Când guvernul este precar, când și în puținul timp cât funcționează, nu se ocupă decât de propriul său interes, atunci dispăre orice speranță de îndreptare”.

V

Prestigiul de care Dimitrie Caracaș, Silivestru Filiti și Const. Darvari au ajuns să se bucure, nu s'a datorat însușirii lor de medici cu diplome serioase, pentru prețuirea căreia lipsea încă la noi mediul, nici funcțiunii lor de doctori ai politiei, pentru al căreia rol nu exista încă înțelegerea necesară, ci sârguințelor lor și serviciilor ce au adus. Acest prestigiu, ne spune C. Caracaș în „Topografia”, a îndemnat pe mai mulți să învețe „sacra” știință a medicinei la universitățile apusane. Știm de altă parte, că vestitul dascăl dela Academia din București în pragul sec. XIX-lea, Lambrou Fotiade, îndemna spre medicină pe acei dintre școlarii

144) Mărturia doctorului Ștefan Piscupescu, în prefața la lucrarea sa „Practica doctorului de casă”, Buc. 1846.

lui în cari vedea dorința ca „din iubire de cinste să se procopsească la învățatură”.

Cât de simțită era lipsa de medici la noi la sfârșitul sec. al XVIII-lea, se poate vedea din necesitatea de a aduce la 1792 din Ardeal doi chirurghi ca să ajute la combaterea ciumei¹⁴⁵).

La 1793 se orânduiește doctor „pentru căutatul o-brazelor scăpătate și alți săraci de obște”, un oarecare doctor Ioan¹⁴⁶), care cred că va fi acelaș cu doctorul Dimitrie Ioan Marco pe care Hagi Stan Jianu îl cheamă la Craiova la 1794 pentru fiul său bolnav¹⁴⁷).

Tot dela 1793 găsim stabilit la București pe doctorul Pascal Hristodul, zis când Hristodor, când Pascal, când Cristodul Pascali, care era născut la Ianina și studiasse la Berlin¹⁴⁸). La 1796, Dimitrie Caracaș, Silivestru Filiti, Const. Darvari și acest Hristodor, sunt calificați de Domn ca „doftori știuți și cunoscuți domniei mele”¹⁴⁹). Un raport consular din 1804 zice că acest doctor „stimat și prieten al boerilor”, a fost expulsat din București, din ordinul ambasadorului rus dela Constantinopol, Italinsky, fiind acuzat că avea corespondență cu principele francofil Al. Suțu¹⁵⁰).

Medici ai politiei erau însă la 1797 numai D. Caracaș, S. Filiti și C. Darvari. In acest an, ei sunt orânduți ca împreună cu vornicul obștirilor Radu Go-

145) *Hurmuzaki*, XIX. I, 619.

146) *Urechia*, VI, 267.

147) *Iorga*, St. și doc. VIII. 29. — Cf. aici p. 20. Nu știu în ce legătură va fi fost cu *Dimitrie Ioan Marco* din Sibiu, care la 1793 avea frate pe *Ioan Marco* la București. (*Urechia* VI. 562).

148) *Hurmuzaki-Iorga*, X, 39. — Se mai menționează la 1794 un oculist *Radu* de care se zicea că învășase în Europa (*Urechia*, V, 424). — Încă din acelaș an întâlnim pe hirurgicalul *Messit*: (*Hurmuzaki*, XIX. I. 704).

149) *Urechia*, V, 444. — In acelaș an era la București, ca doctor la Colțea, supusul austriac *Iosif Botca*, probabil hirurgical, care intrând în conflict cu polcovnicul de cioeli, se hotărăște expulsa-rea lui (*Urechia*, VI, 724), dar care anul următor a fost trimis la Craiova și a murit la 1801 (*Urechia*, VII, 47, VIII, 163).

150) *Hurmuzaki*, XVI, 673.

Ieșcu, să facă o inspecție a farmaciilor, acuzate că „nu sunt puse spițeriile la preț cuviincios și cu dreaptă măsură felurile dohtoriilor” și că doctoriile „folosul nădăjduit dintr'însele nu pot avea, fiind proaste, vechi și fără nici o lucrare”. S'a constatat de comisie că n'aveam „nici o farmacopee așezată, cu toate șarturile, ca într'alte părți”, ceea ce punea pe doctori în grea cumpănă. Comisia a cerut deci ca spițerii să urmeze în viitor după farmaco-
pea Austriei dela 1780 și să ție toate doctoriile prevăzute în ea „și cele amestecate și cele neamestecate”; vasele în care se țin dohtoriile să nu fie de tinichea, ci de sticlă, de farfurie, de pământ, sau de lemn; prețul doctoriilor să fie după „tariful Austriei dela 1785; spițerii să nu poată vinde „dohtorii grele, adică cu argint viu și alte otrăvuri, fără de rețeta doctorului¹⁵¹⁾.

La 23 Noembrie 1797, Carra Saint Cyr, agent al republicei franceze, trimite la Paris, spre a fi supus cercetării celor mai buni medici francezi, raportul doctorilor din București asupra bolii de care suferea Doamna lui Al. Vodă Ipsilanti¹⁵²⁾. Este foarte regretabil că nu avem acest raport, întocmit desigur de cei patru doctori „știuți și cunoscuți”.

Probabil că Dimitrie Caracaș va fi fost doctorul de care consulul francez din București Flury, seria guvernului său la 1798 că „se bucură de o deosebită considerație în București și în toată țara” și pentru care cerea ca dar un ceasornic de aur¹⁵³⁾.

La 1799 un nou medic, Panait Nicolaide, zis și Panait Nicolau, sau numai Panaiotache, își ia doctoratul la Halle cu teza „Antylli veteris chirurgi ta leipsană”¹⁵⁴⁾. El era nepotul faimosului dascăl Lambru Fotiade, ianinot, și a funcționat mai întâi la Cra-

151) *Urechia*, VII, 139—140.

152) *Hurmuzaki*, Supl. I vol. III, 476.

153) *Hurmuzaki*, Supl. I vol. III, 530.

154) Singura mențiune ce a mai rămas din vechile registre ale facultății din Halle, distruse în timpul războaielor napoleoniene.

iova, până la anul 1809¹⁵⁵). A trecut apoi la București unde a practicat până la moarte la 1829¹⁵⁶).

La 1801 sosește în București, după studii făcute la Viena, cunoscutul doctor Constantin sau Constandinache Caracaș¹⁵⁷). Este curios că după informațiile ce d. Prof. Bologa a binevoit să ceară de la arhiva universității din Viena, numele lui C. Caracaș nu figurează în matricolele facultății de medicină de acolo. S'ar părea că a urmat cursurile la Academia iosefină de medicină și hirurgie, fondată la 1785 și desființată la 1870, când i-au dispărut și registrele. Nu se menționează de altă parte nicăeri titlul tezei de doctorat a lui C. Caracaș. La 1802, tatăl său bătrân (avea să moară în 1804) se retrage atât dela spitalul Pantelimon¹⁵⁸), cât și din postul de doctor al poliției, cedând amândouă locurile fiului său. Meritele netăgăduite ale lui Constandinache Caracaș, sunt de a fi răspândit vaccinarea în toate straturile sociale; de a fi introdus, împreună cu socrul său doctorul Silivestru Filiti, cultura cartofului¹⁵⁹; de a fi scris „Topografia”; de a fi fost inițiatorul și stăruitorul pentru înființarea spitalului Filantropia și de a fi întemeiat tipografia de la cișmeaua Mavrogheni¹⁶⁰).

Astfel, la 1802, doctori cu diplome practicând în București, pare că nu erau decât 5: S. Filiti, C. Darvari, C. Caracaș, Dimitrie Ioan Marco și Pascal Hristodulu, din cari cei dintâi trei erau doctori ai poliției, formând comisia sanitară a Statului¹⁶¹). Con-

155) Vezi p. 51.

156) *Urechia* IX, 128, 614—615.

157) Despre el și Revista istorică V, (1919) p. 77.

158) *Urechia*, VIII, 137—8.

159) Vezi p. 32.

160) Vezi p. 45—7.

161) Există o mențiune sporadică despre un doctor *Teodorache Gheorghyadi* la Buc. încă de la 1801 (*Hurmuzaki-Iorga*, X, p. LII, nota 6; — cf. aici p. 45) odată cu o mențiune despre doctorul *Dimitrie D.* (probabil greșit în loc de *I. Marco* (ibid. nota 4). La 1803 întâlnim pe doctorul *von Pluck* (*Urechia* XI, 113), dar el a trecut în Moldova, unde a numărat printre „cinstiți aleși doftori ai orașului Iași” (*Urechia*, X, B. 373—4)

sulul francez Sainte-Luce raportează despre ei la 1803: „Les médecins ne veulent pas d'argent; mais ils sont grecs, il leur faut des présents. Le général Brune¹⁶²⁾ doit m'en envoyer”¹⁶³⁾. Erau considerați deci ca având oarecare influență, care era bine să fie câștigată.

În August 1804, după chiar cererea celor trei doctori ai politiei, numărul lor a fost urcat la șase. Cei nou adăogați au fost: Gheorghe Schina¹⁶⁴⁾, Atanasie Ioan Vogoridi, zis și Atanasie Ioanid, care era în București încă de la 1803¹⁶⁵⁾ și un oarecare Grigore Mina sau Saitul¹⁶⁶⁾. Leafa celor trei noi doctori ai politiei n'a fost însă decât de 80 taleri lunar.

Exceptând pe arhiatros, trecător cu Domnul cu care venise¹⁶⁷⁾, în fruntea medicilor din București stau tot cei vechi, Silivestru Filiti și Const. Darvari, împreună cu repede reputatul Constandinache Caracaș. Lor le scrie divanul cârmuitor în Sept. 1808, sub ocupație rusă, ca la niște „practicoși și cu știință vechi doctori ai acestei politii”, să facă o inspecție a farmaciilor

162) Ambasadorul francez la C-pol.

163) *Hurmuzaki*, Supl. I vol. III, p. 569.

164) *Urechia*, VIII, 683, XI, 462.

165) *Iorga*, St. și doc. VIII, 97. — *Urechia*, VIII, 683, XI, 462. — *I. Filitti*, Notice sur les Vogoridi, în *Revue historique*, IV (1927) p. 317. Este curios că pe când tradiția familiei vrea ca Atanasie să-și fi luat doctoratul la Marburg în Hesse Cassel, cu teza „De piscium medulla spinali”, de altă parte ni se spune că doctorul Apostol Arsaki ar fi susținut la Halle în 1812 o teză cu acelaș titlu (Dr. G. Crăiniceanu, *Literatura medicală română*. Buc. 1907, p. 16)..

166) *Urechia*, VIII. 683. IX. 614. XI. 468. 900. — Se întâlnește încă la 1808 când este numit la 9 Iunie, cu leafă sporită la 100 taleri pe lună, doctor al temniței. (Arh. Stat. Admin. vechi, No. 2096 albastru, f. 38).

167) Protomedic la 1804—5 era *Emanoil Persianò*, care avea rang de mare postelnic și era rudă cu *Vodă C. Ipsilanti*. (*Urechia* XI. 356. 463). La 1787 fusese secretar al lui *Vodă Mavrogheni*. (*Iorga*, St. și doc. III. 74—5) a căruia apologie o scrisese și care-l făcu și căminar. (*Urechia*, III, 542). La 1796, devenise dragoman al ambasadei engleze de la C-pol. Avea un frate *Alexandru*, șetrar la 1796 și 1802. (*Iorga*, l. c. și XII. 121. — *Urechia*, XII, 121).

și să revizuiască actele tuturor celor „ce se numesc dohtori și metaherisesc acest meșteșug”¹⁶⁸⁾.

La 1809 apare doctorul *Emanoil Anton Rizo*¹⁶⁹⁾ și doctorul *Manolache*¹⁷⁰⁾, care-și luase doctoratul la Padova încă de la 1795, iar la 1797 publicase la Paris un „Essai sur la nouvelle doctrine médicale de Brown, en forme de lettre dédiée à S. A. S. Alex. Ipsilanti p-ce souverain de Valachie et de Moldavie”¹⁷¹⁾.

La 1810, tot sub ocupația rusă, sunt menționați ca doctori ai politiei: *Silivestru Filiti*, *Const. Darvari*, *Const. Caracaș*, *Ioan Marco*, *Gheorghe Schina*, *Manolache Rizo* și *Panaiotache*¹⁷²⁾ *Nicolaide*, strămutat de la Craiova¹⁷³⁾. Numai cei patru dintâi erau retribuiți cu câte 250 taleri pe lună.

La 1811 mai găsim ca doctor în București pe *Mihail Cristari*, originar din Pogdoriana Epirului și care-și luase doctoratul la Pavia la 1806¹⁷⁴⁾. Este cunoscutul literat, traducător de cărți științifice, ca și de tragedii, om cu reputație de erudit și de cinstit, care s'a ruinat pentru cauza eteriei¹⁷⁵⁾.

Tot atunci apare și doctorul *Ștefan Vasile Piscupescu*. Era născut la 1775. Despre tată era *Manega*¹⁷⁶⁾, iar *Piscupescu* era despre mamă-sa *Ilinca*,

168) *Urechia*, XI. 903.

169) Era nepot de frate al doctorului *Ioan Manuil Rizo* de la C-pol, căruia i se dedicase la 1762 *Batrachomyomahia* lui *G. Ostrowick*

170) *Urechia*, IX, 401. 476. X. A. 294. XI. 902—3 (anii 1809, 1811, 1816).

171) Ex. la Acad. sub. cota A. 22621.

172) *Urechia*, IX. 616. — *R. Rosetti*, Arhiva senatorilor din Chișinău. IV. In An. Ac. rom. Ser. II. Tom. 32 p. 276.

173) *Vezi* p. 51.

174) *Urechia*, IX. 903. — La 1804, la Padova, tradusese o aritmetică.

175) *Laurençon*, *Nouvelles observations* p. 79. 115. 116. — *Trebue* deosebit de alt doctor *Mihail* ce se întâlnește la 1833.

176) *R. Rosetti*, Arhiva senatorilor din Chișinău. IV. In An. Ac. rom. Ser. II. Tom. 32 p. 299. *Trebue* să fi fost frate cu *Petre Vasile Manega*, originar din Arta, născut în București la 1782, care a

strănepoata lui Grigore episcop al Buzăului la 1677 și 1690¹⁷⁷). La 1801 plecase la Viena să studieze medicina ajutat, o spune însuși¹⁷⁸), de episcopul Buzăului Constăndie Filiti. A urmat cursurile lui Peter Frank „vestit profesor al clinicului și protomedic împărătesc”, și ale lui Andreas Schiff. Când a început practica în țară, a înțeles, scrie el la 1846, „că cea deplină cunoștință a căutării boalelor o dobândește doctorul numai la patul bolnavilor... Această amănunță practică am dobândit-o după venirea mea în București, cu ajutorul răposaiților întru fericire bătrânii mei doctori, Silivestru (Filiti), Const. Darvari și Ioan Marco”¹⁷⁹).

Obișnuita dezordine și risipă în mânuirea banului public, mai ales sub ocupație străină, făcea că deseori nu se plătea la timp doctorilor politiei nici leașa bugetară. Ni s'a păstrat o plângere adresată lui Crasno Milașevici, președintele rus al divanului din București, la 3 Septembrie 1811 de Silivestru Filiti, Const. Darvari și Const. Caracaș: „Il ne faut pas exposer à Votre Excellence en détail les services importants que nous avons rendus aux habitants de cette ville Bucarest depuis presque 25 ans, ainsi qu'aux troupes de S. M. Impériale pendant 5 ans depuis leur arrivée dans cette province¹⁸⁰), car l'honorable comité du Divan nous a

---

studiat dreptul la Paris, la 1816—1820, ajutat de *Ignatie al Arlei*, și-a luat doctoratul la 1820 și a intrat în serviciul rusesc la Chișinău. (*L. Kasso, Petru Manega*. Trad. *Berechet*, 1923. — *Const. C. Angelescu*. Cei dintâi Români doctori în drept de la Paris. 1928, p. 6—7).

177) Arh. Stat. Mănăst. Câmpulung, pach. 4, netrebnic, doc. 127 din 15 Iunie 1811.

178) Prefața la cartea „Practica doctorului de casă”, Buc. 1846, p. LII. — Iorga, *Ist. lit. rom.* în sec. XVIII-lea, vol. II p. 168.

179) *Ibid.*

180) Generalul rus *Langeron* scrie în memoriile sale: „Ces médecins grecs ou valaques ont une grande habitude de traiter les maladies du pays et les guérissent facilement; les nôtres, moins habitués à les soigner et fort entêtés à suivre leur méthode, ne se sont avisés de consulter les docteurs indigènes que trois ou quatre ans après notre entrée en Moldavie et après avoir expédié dans l'autre monde la moitié de l'armée; mais au moins nos généraux, nos officiers et nos soldats étaient morts selon les règles. (*Hurmuzaki*, Supl. I vol. III, p. 199 nota).

assurés qu'il a fait à V. E. trois fois, moyennant S. E. le Vice président, une fidèle exposition des mérites que nous nous sommes acquis par nos longs et essentiels services en qualité de Stadtsphysici. Il y en a parmi nous qui s'est si bien distingué par ses services qu'il a reçu des récompenses même de S. M. notre très Auguste Empereur¹⁸¹). Tandis donc que nous autres nous nous attendions à juste titre à des récompenses généreuses, l'effet du juste et sage gouvernement de V. E., nous voyons tout au contraire que depuis le mois d'Avril passé, l'on nous a suspendu même les appointements qui nous étaient accordés pour nos services déjà du temps des princes grecs. Le comité du Divan vient de nous persuader qu'il a fait derechef, il y a trois mois, des représentations pour nous. Vers le mois de Mai nous avons eu l'honneur d'envoyer à Votre Excellence une supplique par M. le Vice président, Son Excellence le général chevalier de Stadler; S. E. de sa part nous indique qu'il a fait de même ses représentations à Votre E. mais que malgré cela rien n'est encore décidé en notre faveur. Cependant nous servons toujours du secours aux habitants, ainsi qu'à beaucoup de Mrs. les officiers et généraux qui deviennent malades. Pour cette raison, nous prenons la liberté et nous supplions V. E... afin de vouloir bien prendre en considération nos services et nos mérites et daigner donner, relativement à nos appointements, une résolution favorable¹⁸²).

Nu știu ce urmare va fi avut această intervenție, dar desigur este regretabil că nu ni s'au păstrat rapoartele divanului către comandantul rusesc cu privire la activitatea de aproape 25 de ani a bătrânilor doctori ai poliției.

În anul 1812, mai găsim în funcția de doctor al poliției și pe Constantin Anastasie Filiti¹⁸³), ca-

181) Aluzie la C. Caracaș, care primise titlu rusesc de nadverno sovetnic (consilier de curte) și ordinul Sf. Vladimir.

182) Arhivele senatoriale din Chișinău, dos. 1715, legătura 52.

183) Urechia, X. A. 777 (Anul 1813); X. A. 1056 (Anul 1814), 556 (Anul 1816).

re-și luase doctoratul la Halle încă de la 1808, cu teza „De cremento altera nominum aetatis periodo, seu de marasmo senili in specie”. Era membru al societății mineralogilor de la Iena și al societății naturaliştilor de la Halle. Despre teza lui vorbește astfel doctorul G. Crăiniceanu, în lucrarea „Literatura medicală română”¹⁸⁴): „In unele părți se vede lipsa de cunoștințe temeinice de istorie naturală, dar raționările sunt probatoare; procesul regresiv în om îl dovedește cu fapte observate pe organism. Are citate din autori mai marcanți din acele timpuri. Alături de unii termeni tehnici latini, pune în paranteză și pe cei germani. La urmă vorbește și de vindecarea (?) marasmului senil”. Așa dar, Const. A. Filiti tratase problema întineririi, care frământă azi lumea științifică.

Odată cu ciuma de la 1813 din vremea domniei lui Ioan Caragea, numărul doctorilor se înmulțește. În acest an, 10 doctori erau plătiți din bugetul vorniciei obștirilor¹⁸⁵). Printre ei constatăm pe Silivestru Filiti, Const. Darvari, Const. Caracaș, Const. A. Filiti, Ioan Pascal, răsplătit de Domn la 1814 cu o casă¹⁸⁶) și Stavrache Moscu¹⁸⁷). Tot odată se înmulțește și numărul hirurgilor¹⁸⁸).

La 1814 mai întâlnim pe doctorul Nicolae Gavală¹⁸⁹), iar anul următor se adaogă alți trei doctori: Ioan Serafim, armean, își luase doctoratul la Paris, cu o teză pe care o dedicase lui Ioan Vodă Caragea¹⁹⁰);

184) P. 26—7.

185) *Urechia*, X. A. 786. 1053.

186) *Ibid.* 788. 1056. — Se întâlnește și la 1816 (*ibid.* 556).

187) *Ibid.* 786. 1056.

188) *Mihail Kraus*, care învățase hirurgia la Brașov încă de la 1774 și care la 1818 se mută în Moldova (*Urechia*, X. A. 1007. 1062); *Cristian Vehnert*, hirurg cu diplomă de la Berlin din 1809; *Ioan Messitz*, pe care l’am întâlnit încă de la 1794 (*Hurmuzaki*, XIX. I. 704) și care a murit la 1829. Aș crede că tot hirurg era și doctorul *Valentin Onufrie* de care se vorbește la 1812. (*Urechia*, IX. 401).

189) *Urechia*, X. A. 787. 1063.

190) La 1824 a devenit medic al marelui vizir. (*Hurmuzaki*, XVI. 1168).

doctorul Reiter înlocuește ca doctor al poliției pe Stavrache Moscu, care părăsește țara¹⁹¹); Teodosie Gheorghiadă, fratele episcopului de Argeș Ilarion, născut în București, își susținuse anul precedent la Halle teza: „De peste Athenensium a Thucydide descripta”¹⁹²).

În anul 1815, vaccinarea se făcea în București de 5 din doctorii poliției, la casele lor: Silvestru Filiti și Const. Darvari la Sf. Dumitru; C. Caracaș la Curtea veche; Const. A. Filiti la Sf. Ioan nou și Ioan Pascal la Sf. Spiridon nou¹⁹³).

Tot în 1815 se termină și clădirea nouă de la *spitalul Filantropia*. Spectacolul nesfârșitelor epidemii făcuse pe doctorul Const. Caracaș să propuie boerului Grigore Băleanu înființarea unui nou spital prin subscripție publică. Principalul subscriitor a fost principele Kutusof. La anul 1811 spitalul fu instalat provizoriu într-o clădire ce fusese fabrică de postav. Clădirea nouă fu începută la 1813, dar fu întreruptă de ciumă. Domnul doctor Gomoiu scrie că hrisovul lui Ioan Vodă Caragea din 12 Oct. 1813 nu citează nici unul din numele relative la fundatorii Filantropiei și conchide că „se poate ca doctorul Caracaș să fi contribuit cu ideea,... Băleanu și alții cu ajutorul lor...”¹⁹⁴). Avem însă hrisovul aceluiaș Domn, de la 30 Iulie 1813, în care citim:¹⁹⁵)

191) Urechia, X. A. 556. 1059.

192) *Hurmuzaki-Iorga*, X. 39. 62. — Trebuie deosebit de doctorul *Anastasiu Gheorghiadă*, fiul lui *Gheorghe Hristodul* din Filipopol. Acesta a tipărit la Iena, în 1806, un panegiric al marelui ducesă *Maria Pavlovna*, a devenit la 1808 membru al soc. naturalistilor din Halle, iar la 1810 a tipărit în Viena „*Antipanaacea*” pe grecește și latinește și o traducere a Antropologiei lui *Mesger*. Mai tipărește cărți și la Paris la 1812 și 1832. — Un doctor *Teodorache Gheorghiadă* se întâlnește sporadic la 1801. (*Hurmuzaki-Iorga*, X. p. LII nota 6), și era mort la 1833 (Analele parlam. ale României III. I. 461), când *Teodosie Gheorghiadă* mai trăia (Ibid. IV. I. 244).

193) *Gomoiu*, op. cit. 177.

194) *Gomoiu*, op. cit. 411.

195) *Urechia*, X. A. 1031—4.

„Găsit-am Domnia mea, încă de la a noastră bună venire aici... pe unii din d-lor boerii patrioți și cu unii neguțatori silindu-se de a aduce la întregimea ființei sale spitalul nemernicilor săraci, carele încă de la 1811, prin osârdia și cheltuiala d-lui vel logofăt de țara de sus Grigore Băleanu i a d-lui dohtorului politiei Constandin Caracaș s'a fost început și s'a pus în lucrare, mai întâi aici înlăuntru în politie... Apoi văzând că aici în politie nu este loc îndemânatic spre a se urma ființa și lucrarea acestui spital, fiind trebuință de locaș mai larg, au mutat pe bolnavi la zidirea ce se chiamă fabrica de postav, afară din București, îndemnând însă și pe unii din neguțatorii cei ce sunt epitropi ai bisericii Sf. Nicolae din Șelari, de s'au făcut și ei împreună epitropi ai acestui spital ce s'a văzut și de Domnia mea, iar după câțeva vreme înmulțindu-se paturile bolnavilor și văzând că nici acolo nu este loc îndemânatic..., cugetat-am a face și a zidi într'adins o zidire de spital nou..., pe un loc larg și cu aer curat al d-lui ...vel logofăt Grigore Băleanu, aproape de politie, lângă cișmeaua ...Mayrogheni, îndemnând și rugând și pe alți boeri de au ajutat ...și s'au făcut împreună epitropi..., însă vel ban Radu Goleșcu, vel ban Grigore Brâncoveanu, clucer C. Brăiloiu, clucer Const. Goleșcu, căminar Nicolae Văcărescu, vel postelnic Costache Cornescu, pitar Giani (Orășanu) și Dumitrache Văleanu... (Urmează milele ce Domnul acordă spitalului). *Iar pentru epitropii acestui spital, cuvântăm și hotărâm pe d-lui vel logofăt Grigore Băleanu și d-lui doctor Const. Caracaș, ca niște începători, pricinuitori și îndemnători de facerea acestui bine... să fie epitropi nestrămutați în toată viața d-lor și așa să se pogoare această epitropie în veci*”. Hrisovul mai arată că doctorul C. Caracaș a căutat și pe bolnavii noului spital până ce s'a orânduit un doctor special și un gherah. La 1815, cu ajutorul lui Vodă Caragea, noul spital a fost terminat. Avea trei săli pentru câte 10 bolnavi, bae, bucătărie. Cei dintâi efori au fost episcopul Constandie Filiti al Buzăului, marele ban Grigore Brâncoveanu, marele ban Ra-

du Golesecu, marele logofăt Iordache Golesecu, aga Const. Golesecu, vornicul Nicolae Văcărescu, hatmanul Const. Grecianu-Cornescu și stolnicul Gianî Orășanu, pe lângă, bineînțeles, episcopii Grigore Băleanu și Const. Caracaș. Acesta ne dă în „Topografia” și *regulamentul spitalului*, întocmit la 13 Aprilie 1817 și semnat de episcopul Buzăului Constandie Filiti, Grig. Băleanu, Const. Caracaș și Gianî Orășanu.

În același an 1817, doctorul C. Caracaș, împreună cu stolnicul Răducan Clineanu și cu slugerul Dumitrache Topliceanu, au cerut voie Domnului să înființeze, pe a lor cheltuială, o *tipografie* grecească și *românească* „spre folosul obștesc al patriei și spre ajutorul spitalului Iubirii de oameni, și al școlii grecești și al celorlalte școli românești, iar mai vârtos pentru sfintele biserici, să nu mai aibă lipsă și trebuință ca să se mai aducă de la alte locuri străine cărți tipărite, cuprinzând unele din ele și învățături neprimite¹⁹⁶). Aceasta a fost tipografia pe care văduva lui C. Caracaș a vândut-o la 1830, doi ani după moartea acestuia, lui Ioan Heliade Rădulescu¹⁹⁷).

Cu asemenea frumoase exemple care înălțau prestigiul înaintașilor, este firesc ca doftoricescul meșteșug să fi fost tot mai prețuit¹⁹⁸).

196) *Urechia*, XII, 105—9. — *Emil Virlosu, I. Heliade Rădulescu*. 1928 p. 15—16. (Hrisovul din Mai 1820 al lui *Al. VodăSutu*).

197) *Vezi* p. 3.

198) „E singura cale”, scrie negustorul grec din Moldova, *Petrinò*, la 1815 „pentru un tânăr din nația noastră, mai ales aici în Moldova, ba chiar și la București, la C-pol și aiurea, ca să facă mai ușor carieră”. Iar tânăra rudă căreia se dădea această povață, *Const. Evnomie*, scria tot atunci că „medicina singură nu și-a perdut încă trecerea la neamul nostru și se cinstește și azi mai presus de orice altă știință”. (*Iorga, Const. Evnomie*. În *An. Ac. rom. Ser. II. Tom. 39 p. 36*).

Negustorul boerit *Dimitrie Aman* ar fi vrut (1816) ca fiul său *Constantin* să învețe medicina. (*Iorga, St. și doc. XXIV. 22*). *Ioan Ghica* ne spune în „*Scrisori*” că și bogătașul boerit *Alexandri*, tatăl poetului, ar fi vrut să facă pe acesta doctor. Cel dintâi fiu de

În 1817 mai avem ca medic în București pe Iosif Olert, care-și luase doctoratul la Viena în 1809¹⁹⁹).

Lăsând la o parte pe protomedicii trecători²⁰⁰), mai avem de menționat ca doctori, până la sfârșitul epocii fanariote, pe Ioan Rasti, care-și luase doctoratul la Pavía în 1814 și era, la 1819, doctor al agenției austriace din București²⁰¹) și pe Apostol Arsaiki. — Acesta era albanovlah, născut la 1789 la Hotahovo, în ținutul Coriței. Și-a luat doctoratul la Halle în 1812 cu o teză „De piscium cerebro et medulla spinali”²⁰²). A fost numit la 1820 medic al spitalului Sf. Pantelimon²⁰³), de unde avea să treacă la Colțea și apoi iar la Pantelimon, dar a făcut mai ales o strălucită carieră politică.

Prestigiul vechilor doctori rămânea însă neștirbit.

La 17 Martie 1819, veliții boeri raportează Domnului:

„Am văzut această jalbă ce au dat Înălțimii Tale d-lor *doftorii politiei*, Silivestru Filiti, Constandin Dârvari și Costandin Caracaș și adevărată este arătarea ce fac că din tinerețele d-lor de când se află doftori ai acestei domnești politii, în curgere de mulți ani până acum la vârsta bătrânețelor, s'au purtat cu bună orânduială, fără pregetare și cu tot felul de silință spre căutarea bolnavilor, *alergând la bolnavi cu călduroasă râvnă și cu durere*, ori în ce minut sunt chemați

boer mare care a învățat și a practicat medicina a fost *Nicolae Kretzulescu*.

199) *Urechia*, X. A. 1003. — De la 1816 avem în Buc. pe doctorul *Iosif Sporer* (greșit *Zosin Storer* în *Urechia*, X. A. 556), care însă nu învățase decât chirurgie la Viena în 1807. — *Sporer* a scris, la 1830, o lucrare despre moșit (Dr. *G. Crăiniceanu*, o. c.).

200) La 1818, *Rali*, care la 1805 fusese doctor al lui *Dumitrache Moruzi* la C-pol (*Hurmuzaki*, Supl. I. vol. II. p. 311) și a fost întrebuițat de *Moruzești* ca agent al lor la Viena și Paris în 1809 și 1810 (Ibid. 567). La 1819, *Ilie Vlasopol*. (*Urechia*, XII, 354). La 1820—1, *Ion Typpaldo*, totodată caimacam la Craiova, care fusese amestecat încă de la 1805 în intrigile politice de la C-pol (*Hurmuzaki*, I. c. 310).

201) *Urechia*, XII, 354.

202) Dr. *Crăiniceanu*, o. c. 16. — Vezi însă aici p. 40.

203) *Urechia*, XII. 353.

și nevoindu-se din tot sufletul și puțină spre tămăduirea lor, încă și la vremi de nevoie, când au fost străinați în alte părți, n'au fost lipsiți de lângă noi. După a cărora slujbă și vrednicie ce au arătat și în faptă săvârșesc, cu cuviință este să-și aibă fără scădere leafa cea orânduită, dându-li-se pe toată vremea acei taleri 200 ce au a lua pe lună, deși se află cutia milosteniei în lipsă de a plăti alte lefi²⁰⁴).

Pe Silivestru Filiti, Const. Darvari, Const. Caracaș, Mihail Hristari, și Ioan Rasti, acesta din urmă ca doctor al agenției austriace, îi însărcinează Al. Vodă Suțu, în Noembre 1819, ca împreună cu arhiatros să întocmească un *regulament pentru farmacii*, cantitatea și cantitatea „droghelor” și tariful lor. Ni s'a păstrat „proiectul doctorilor politiei” pe care, cu anafora (raport) l'au prezentat Domnului și pe care acesta l'a întărit²⁰⁵). Ei au cerut: supunerea farmaciștilor la un examen, pentru a înlătura pe cei incapabili; farmaciștii să fie aprovizionați cu toate „droghele” prevăzute în farmacopee; odată pe an să-și procure materiale proaspete, din care să se prepare „elixiruri, extracte, siropuri și altele”; să fie inspectați de doctori și droghele stricate să fie „aruncate în gărlă”, iar farmaciștii vinovați să fie supuși la amendă de 1000 taleri „pentru spital”; tariful să fie fixat după acel al Vienei, întocmit în 1814, cu un adaos de 30⁰/₀; medicamente să nu se libereze decât contra rețete de la doctorii cu diplomă, date cu cel mult 20 zile înainte; droghele secrete (arcana) să fie prohibite; să se întrebuințeze cântărirea din Austria; „băcanii, ovreii și argintarii cari aduc medicamente periculoase”, ca sublimat, opium, arsenic și specimene mercuriale, să nu le poată vinde cu deamănuntul, ci numai cu toptanul și numai la farmaciști; să se oprească exercitarea profesiunii de medic de diferiți „bărbați și femei” nepregătiți.

Const. Caracaș, în momentul când își scria „To-

204) Cond. veliților boeri, No. 11 f. 64.

205) *Urechia*, l. c. 354—7.

pografia” pe la 1824, socotea că erau în București numai până la 15 medici învățați.

Știm sigur că pe atunci mai practicau: Silvestru Filiti († 1828), Const. Darvari († 1827), Const. Caracaș († de ciumă 1828), Panaiotache Nicolaidc († de ciumă la începutul anului 1829), Const. A. Filiti, numit la 1824 doctor al Pantelimonului²⁰⁶) († 1834), Ștefan Piscupescu, Teodosie Gheorghiadc, Ioan Rasti, Apostol Arsaki, P. Ferrari, venit de curând de la Craiova, Iosif Olert, G. von Grunau, doctor de la Göttingen din 1809. Nu pot afirma cari din ceilalți doctori pe cari i-am mai citat, vor fi practicat încă în această vreme²⁰⁷), nici de când și-au început activitatea în București medicii cunoscuți apoi în epoca regulamentară: Ioan Zuker, doctor de la Herlingen din 1799 și mort în București la 1848; C. Alexandridi, doctor dela Iena din 1809; I. Breton sau Vreton²⁰⁸) doctor dela Paris din 1814; C. Papisoglu, doctor dela Paris din 1815.

Doctori ai politiei, plătiți din bugetul Statului, nu erau însă la 1825 decât 8: Silvestru Filiti și Apostol Arsaki cu câte 200 taleri pe lună, Ștefan Piscupescu cu 100 taleri, Grunau și Rasti cu câte 85 taleri, Iosif Olert cu 70 taleri, precum și chirurgii ziși tot doctori, Messitz și Sporer, tot cu câte 70 taleri²⁰⁹). În acest an un oarecare „Lagard”²¹⁰) cere monopolul pe zece ani ca să deschiză o baie „folositoare la sănătatea omenirii”, cu zece cabine în care bolnavii să găsească apă caldă și rece” și orice fel de frumoase mi-

206) Cond. domn. 105 f. 247.

207) *Ioan Marco* murise la 1820. La 1819 se menționează o *Elcna* văduva doctorului *Schinà* (An. Ac. rom. Ser. II. Tom. 28 p. 527), iar la 1832 o *Zinca*, văduva tot a unui doctor *Schinà* (Anale parlam. II. 343: greșit *Hina*). Tot atunci se arată ca mort un doctor *Nicolae Vlastò* (ibid. 363).

208) Un *M. Breton* scrie în nemțește o lucrare despre *Iliria* și *Dalmația*, ce se traduce în fr. de dr. *Hacquet* la Paris 1815.

209) Cond. domn. 125, p. 437.

210) *Lagarde*, francez?

rositoare băi de făcut în căzi, după cum se vor orându-i de dohtori”, precum și doctoriile prescrise pentru diferitele tratamente. Divanul cere doctorilor Silivestru Filiti și Apostol Arsaki să raporteze asupra propunerii: răspunsul lor favorabil arăta că proiectul ar fi de ajutorul bolnavilor cari nu au mijloace să facă asemenea băi acasă²¹¹⁾.

Cât privește provincia, C. Caracaș scrie²¹²⁾ că orașele țării, „sunt lipsite de medici învățați; profesează în ele medicina, empirici, doctori improvițați, chirurghi și farmaciști”. Pe când scria C. Caracaș, *la Craiova*²¹³⁾ se afla un adevărat medic, al căruia nume însă nu ni-l dă, dar care era, de pe la 1809, Petre Ferrari, care avea să treacă în curând la București²¹⁴⁾. *La Buzău*, C.

211) Cond. domn. 111, p. 619.

212) Topografia, 138.

213) Despre așa zișii doctori de la Craiova, în afară de *Dimitrie Caracaș* (1782—4), am putut culege următoarele: un doctor *Hagi Gheorghe*, dovedit de la 1764, murea acolo la 1785. (*Urechia* I—II, 365—4). În acest an, bogatul *Hagi Stan Jianu* se plânge că „becisnicul dohtor” din Craiova i-a omorât pe fiul *Zamfir*. (*Iorga*, St. și doc. VIII. 11). La 1795 fură orânduși doctori la Craiova, *Pal* și *Spiru*, în locul unui oarecare *Palas*, care „prea puțină știință are de dohtorii”. (*Urechia*, V. 423. — *Iorga*, St. și doc. VIII. 31). În acelaș an, se vorbește acolo de un „grec ce zice că a învățat dohtorii la Franța”. (*Iorga*, l. c.). Tot atunci era doctor la Craiova, *Gheorghe Martin Heinlein*, a căruia soție făcea pe infirmiera. (*Iorga*, ibid. 30. 52). La 1797 însă, cămacamul Craiovei cere Domnului ca în locul „fostei slugi de spițer” ce-și zice doctor să fie trimis doctorul *Iosif (Botca)* cunoscut de când era la Colțea. (*Urechia*, VII. 47). Acesta a murit la 1801. (Ibid. VIII. 163). Între 1800—1809 funcționează ca doctor la Craiova *Panait Nicolaidi*. (*Urechia*, XI, 458, anul 1804; vezi și aici p. 38). *Caracaș* spune în „Topografia” (p. 159) că spitalul Obedeanu de la Craiova exista numai cu numele și că veniturile destinate spitalului serveau la plata doctorului orașului. După *Panait Nicolaide*, care trece la București, urmează *Petre Ferrari*, zis *Fierarul*, doctor în medicină de la Padova încă de la 1797. (*Urechia*, X. A. 1065, anul 1816. — *Iorga*, St. și doc. VIII. 98, anul 1810; XXV. 185, anul 1820).

214) Dacă într-adevăr *Petru Veron (Berovici)* va fi fost medic încă de pe la 1820 la Craiova (*Iorga*, Un act privitor la începutul culturii bulgare. An. Ac. rom. Secț. ist. Tom. 36 p. 918), el nu era încă doctor în medicină, căci acest titlu el nu l-a dobândit, la München, decât la 1832.

Caracaș spune că la spitalul de acolo²¹⁵⁾ fusese chemat „din îndemnul iubitorului de Dumnezeu episcop Costandie Filiti, efor al aceluia spital, un doctor învățat italian, sub care spitalul s'a întreținut foarte bine și, după plecarea sa, un doctor german Jenovai²¹⁶⁾, fost conșcolar al meu, care însă a murit prematur. De atunci²¹⁷⁾, spitalul nu mai funcționează”. De doctori în alte orașe, C. Caracaș nici nu pomenește²¹⁸⁾. Despre hirurgi, zice că „învățați și abili hirurgi, sau profesori de chirurgie, nu sunt în Valachia. Cei din București și din celelalte orașe, sunt numai magistri de chirurgie... și toți... profesează medicina boalelor interne... (deși) sunt lipsiți cu totul de cunoștințele patologiei, fiziologiei, chimiei și celorlalte studii elementare.” Insfârșit, moașe cu diplome, când scria C. Caracaș, erau numai două, care învățaseră în universitatea Ungariei.

Astfel, întreaga activitate medicală în Muntenia între anii 1784—1828 a fost dominată de cei patru medici fruntași: Dimitrie Caracaș († 1804), Const. Darvari († 1827), Silivestru Filiti și ginerele său C. Caracaș, morți amândoi în același an 1828.

Intâmplarea a vrut ca aceste rânduri să fie scrise tocmai la împlinirea centenarului morții a trei din acești pionieri uitați ai serviciului nostru sanitar.

VI

Cu ajutorul datelor ce preced, se poate rectifica și completa întrucâtva seria cunoscută până acum²¹⁹⁾ a

215) Cu două încăperi, menit de fundatoarea *Maria Mănăilescu* să primească 6 bolnavi.

216) *Anton*. Cf. *Iorga*. Ist. lit. rom. în sec. XVIII, II. 38.

217) *Constandie Filiti* a părăsit scaunul episcopal al Buzăului la 1819.

218) Nu privea deci ca adevărați doctori pe cei ce întâlnim la R.-Vâlcii: *Adam* la 1796. (*Iorga*, St. și doc. VII. 11), *Ulrich* la 1808. (Ibid. VIII 45), nici pe doctorul *Spiridon Calogheră*, numit la Focșani în 1803. (*Urechia*, VIII, 682). La Pitești avem pe doctorul *Gh. Caliarhi* la 1825. Era mort la 1832. (Anale parlam. II. 343. 363).

219) *Gomoiu*, o. c. — *Galeșescu*, Eforia spitalelor civile din Buc. 1900, p. 649.

medicilor spitalelor din București până la Regulamentul organic (1832).

La Colțea: șetrarul Ioan † 1791; Iosif Botca (probabil chirurg) până la 1796; Const. Darvari, de la 1796 până la 1824 sau 1827 (†); Apostol Arsaki.

La Pantelimon: Dimitrie Caracaș, 1784—1802, Const. Caracaș, 1802—1820; Apostol Arsaki, 1820—1824; Const. A. Filiti, 1824—1834 (†).

La Filantropia: C. Caracaș, 1811—1813, apoi, nu știu dacă chiar de la 1813, G. von Grunau.

Addenda. Am omis pe *Eustatie Placica*, doctor în București la 1714 (*Alex. Helladius, Status praesens ecclesiae graecae. Nürnberg, 1714, p. 191*).

